

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sandra Vukovic

Kommunens skadeståndsansvar gentemot mobbade elever

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Eva Lindell - Frantz

Skadeståndsrätt

VT 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Det ledande rättsfallet	3
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Metod	6
1.5 Avgränsningar	6
2 SKOLAN I EN NY TID	7
2.1 Skolan som arbetsplats	7
2.1.1 Arbetsmiljölagen	7
2.1.2 Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter	7
2.1.2.1 AFS 1980:14	8
2.1.2.2 AFS 1993:17	8
2.1.3 Arbetsmiljöverket	9
2.2 De nationella styrdokumenterna för skolan	9
2.2.1 Skollagen	9
2.2.2 Läroplan	10
2.2.3 Kursplan	10
2.3 Övriga styrdokument för skolan	10
2.3.1 Arbetsplan	10
2.3.2 Skolplan	11
2.4 Skolverket	12
2.4.1 Organisation och funktion	12
2.4.2 Åtgärder som skolverket kan vidta	12
2.5 Justitieombudsmannen	13
2.6 Barnombudsmannen	13
2.7 Organisationer mot mobbing	13
2.7.1 Friends	13
2.7.2 Föreningen mot mobbning	14
2.7.3 BRIS	14

3	ANSVARSSUBJEKTET – FRÅGAN OM VILKA SOM KAN HÅLLAS ANSVARIGA	15
3.1	Barns och ungdomars ansvar	15
3.2	Skolpersonalens ansvar	16
3.3	Kommunens ansvar	18
3.3.1	Kommunen som huvudman för skolan	18
3.3.2	Kommunen som myndighetsutövare	20
4	CULPABEDÖMNINGEN	23
4.1	Fel eller försummelse	23
4.2	Kommunens skyldigheter som huvudman för skolan	25
4.2.1	Trygghet	25
4.2.2	Anställa kompetent personal	26
4.2.3	Aktivitetskrav från skolans sida	26
4.3	Den mobbades skyldigheter	28
4.4	Bevisningen	30
4.4.1	Svårigheter i bevisningen	30
4.4.2	Skada vid mobbning	30
4.4.3	Adekvat kausalitet	30
5	ANSVARSFÖRSÄKRING	33
6	SKADESTÅNDETS FUNKTION OCH PREVENTIVA EFFEKT	35
6.1	Skyddsintresset	35
6.2	Reparation	36
6.3	Prevention	37
7	DET NYA LAGFÖRSLAGET	39
7.1	Omvänd bevisbörda	39
7.2	Pulvrisering av skadeståndet	40
8	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	43
8.1	NJA 2001 s.755	43
8.2	Skadestånd vid mobbning	44
8.3	Det förebyggande arbetet mot mobbning	44
8.4	Det nya lagförslaget	45

LITTERATURFÖRTECKNING	47
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	50

Sammanfattning

Kommuners skadeståndsansvar gentemot mobbade elever har de senaste åren blivit ett alltmer omdiskuterat ämne. Denna diskussion har till stor del tagit fart i och med ett omskrivet rättsfall, NJA 2001 s. 755, där en elev stämde sin kommun och krävde skadestånd för de skador hon lidit på grund av att hon varit mobbad under en stor del av sin skoltid. Denna uppsats har sin grund i detta rättsfall och de riktlinjer som HD drog upp för framtida liknande fall.

Vilka åtgärder kan vidtas när ett mobbningsfall uppmärksammas?

Den mobbade, eller någon annan t.ex en lärare eller förälder, kan vända sig till skolverket eller göra en anmälan till Justitieombudsmannen eller Barnombudsmannen. Det finns också flera ideella organisationer mot mobbning som samarbetar med skolorna.

Skolan har flera regelverk att följa varav skollagen är den främsta lagen. Utöver skollagen tillämpas även arbetsmiljölagen på skolan. Varje skola har en skyldighet att upprätta en handlingsplan mot mobbning och kränkande behandling.

En av frågorna i uppsatsen är varför kommunen är rätt ansvarssubjekt.

Kommunen är skolans huvudman och skolpersonalens arbetsgivare. Det ansvar som kommunen åläggs är ett arbetsgivaransvar, principalansvar. Elever likställs med arbetstagare vilket innebär att kommunen inte bara ansvarar för sina anställda utan även för eleverna i skolan.

I NJA 2001 s. 755 hävdade den mobbade, J.R, att kommunen gjort sig skyldig till fel eller försummelse vid myndighetsutövning och åberopade 3 kap. 2 § p. 1 SkL. Detta för att om någon personskada inte ansågs föreligga skulle yrkat belopp avseende försenad utbildning utgöra ersättningsgill ren förmögenhetsskada. I förevarande fall var det fråga om en skada som vållats J.R utanför undervisningen men när hon på grund av skolplikt vistades i skolan. Domstolarna fann att kommunens ansvar därför bör bedömas enligt reglerna om skada som vållats vid myndighetsutövning.

Den nya lydelsen av skollagens 1 kap 2 § 3 st 2 p att skolpersonalen aktivt skall motverka mobbning och kränkande behandling innebär att personalen har en viktig roll i skolan. Detta aktivitetskrav diskuteras i culpabedömningen. Kan skolpersonalen anses ha varit oaktsamma genom att inte vara tillräckligt aktiva? Även en underlåtenhet att vidta en åtgärd vilken kunnat hindra en skada från att uppkomma kan utgöra fel eller försummelse i lagens mening. Skolan skall ha gjort vad som rimligen kan begäras av den.

Det svåra i ett mobbningsfall är för den mobbade att bevisa att han eller hon har lidit en skada. Vid fysisk misshandel eller sakskada råder det ingen tvekan om vad för skada det handlar om, men i många fall är skadorna av mindre entydig karaktär som t.ex. trakasserier och utfrysning. Det är den skadelidande som skall bevisa att han eller hon har drabbats av en skada och att det föreligger adekvat kausalitet mellan skadan och mobbningen. Bertil Bengtsson har lagt fram ett förslag på omvänd bevisbörda, där kommunen åläggs ett presumtionsansvar. Följderna av detta återstår att se.

Förkortningar

A.a.	Anfört arbete
AFS	Arbetskyddsstyrelsens föfattningssamling
AML	Arbetsmiljölagen (1977:1160)
BO	Barnombudsmannen
BRIS	Barnens rätt i samhället
Dnr	Diarienummer
Ds	Departementsskrivelse
JO	Justitieombudsmannen
JT	Juridisk Tidskrift
Lpo	Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94)
NJA	Nytt Juridiskt arkiv
Prop.	Regeringens proposition
RF	Regeringsformen
SkL	Skadeståndslagen (1972:207) ¹
SL	Skollagen (1985:1100)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

¹ I uppsatsen har paragraferna ändrats för att överensstämma med den nya paragrafordningen som tillkommit genom L. 2001:732.

1 Inledning

Mobbning. Ett laddat ord som väcker många känslor vare sig man själv blivit utsatt för mobbning eller inte. De flesta har en bild av vad mobbning är men var går egentligen gränsen för vad som skall kallas mobbning? Det är en fråga som egentligen inte går att besvara, alla upplever mobbning på olika sätt. Känslor är en subjektiv företeelse som varierar beroende på vem som drabbas, vissa tål mer än andra.

Finns det någon definition av mobbning? En definition lyder; ”mobbning är en situation, där någon person mycket frekvent och under en lång tid råkat ut för ett fientligt eller tanklöst agerande från andra som för den drabbade innebär övergrepp eller förnedring”.²

Det är viktigt att ha i åtanke att mobbning är ett komplicerat socialt och psykologiskt fenomen. Det är svårt att ha ett rätt och ett fel sätt att förebygga mobbing.³ Som vi kommer se i uppsatsen så krävs ett visst mått av aktivitet från skolans sida. Idag har de flesta skolor ett antimobbingsprogram och en plan över vilka åtgärder som skall vidtas när man upptäcker förekomst av mobbning.

Jag skall här nedan, under kapitel 1.1, redogöra för det rättsfall som inspirerade mig till att skriva denna uppsats. HD drar i detta fall upp en del ledande riktlinjer som skall gälla för liknande fall.

1.1 Det ledande rättsfallet

I NJA 2001 s. 755 stämde J.R Grums kommun och yrkade ersättning för sveda/värk, ersättning för framtida inkomstförlust, ersättning för olägenhet och merkostnader på grund av ett års avbrott i skolgången, samt ersättning för faktiska kostnader hänförliga till eget boende i Arvika, allt till ett sammanlagt belopp om 657 102 kr.

Som grund för sin talan anförde J.R: Enligt 1 kap. 2 § SL har skolan ett ansvar för att elever inte utsätts för mobbning. Kommunen, genom skolan, har ett ansvar för att reglerna följs och att omedelbar reaktion ges på missförhållanden. Kommunen, genom Jätttestensskolan, hade känt till eller underlåtit att ta reda på mobbningen på sätt som kan krävas och vidtog inte erforderliga åtgärder mot mobbningen av J.R.

Genom den mobbning som hon var utsatt för och kommunens, genom Jätttestensskolans, senkomna och otillräckliga agerande hade J.R drabbats av skada, bestående i psykosomatiska besvär, ångestattacker, depressioner och dålig självbild, samt som en följd därav, blivit tvungen att helt avbryta sina studier på högstadiet vårterminen 1994. Perioden från januari 1994 till och med juni 1996 var att anse som akut sjukdomstid, vilket skulle berättiga till yrkad ersättning för sveda och värk.

I första hand grundade J.R sin talan på 2 kap. 1 § och 3 kap. 1 § p. 1 och 2 SkL och i andra hand på 3 kap. 2 § p. 1 SkL och gjorde gällande att kommunen vållat henne skada genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande kommunen svarar. Om personskada inte ansågs föreligga skulle yrkat belopp avseende försenad utbildning, utgöra ersättningsgill ren förmögenhetsskada.

Grums kommun bestred J.R:s talan.

² www.leymann.se/svenska/12100s, hämtad 2004-05-16.

³ HD:s domskäl NJA 2001 s. 755.

Vad gällde kommunens underlåtenhet att agera framhöll J.R att skolans personal ingrep för sent och att adekvata åtgärder borde ha vidtagits redan under vårterminen 1993. Hon preciserade dock inte närmre vilka åtgärder hon ansåg kommunen borde ha vidtagit. Klassföreståndaren fick i januari 1993 veta att J.R blev retad och tog upp detta i klassen och frågade vad de tyckte de skulle göra åt det, detta förfarande hävdade J.R var felaktigt. Klassföreståndaren ingrep ytterligare en gång när han fick veta vilka två pojkar som hade retat J.R och kallade in dem till ett samtal. Några ytterligare åtgärder mot mobbningen vidtogs inte under vårterminen, mycket beroende på att klassföreståndaren var omedveten om att mobbningen fortfarande pågick. Han tog dock hjälp av kamratstödjare, skolvårdinna och speciallärare då Johanna ibland inte kom till skolan, för att ta reda på hur det var med henne, men det kom inte fram några uppgifter som tydde på att hon for illa. I målet uppgavs att det vid denna tidpunkt fanns mycket dåliga kunskaper om mobbning och om hur arbete mot mobbning borde bedrivas.

Tingsrätten tog i sina domskäl upp J.R:s andrahands grund om att kommunen skulle vara ansvarig enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL för skada som vållas genom försummelse vid myndighetsutövning inom verksamhet för vilken kommunen svarar. Tingsrätten ställde sig frågan om begreppet ”vid myndighetsutövning” är tillämpligt på skolans verksamhet? Särskilt vidsträckt blir ansvaret för det allmänna då det har någon form av monopolställning. Tingsrätten kom till slutsatsen att åtgärder för att motverka mobbning utgjorde och utgör alltså en mycket central del av skolans uppgifter och att denna uppgift är sådan att den måste anses omfattad av begreppet ”vid myndighetsutövning”. Bedömningen huruvida, i detta fall Jättestensskolan, hade gjort sig skyldig till försumlighet enligt 3 kap. 2 § p.1 SkL bedömdes enligt objektiva grunder och med utgångspunkt från vad den enskilde hade rätt att vänta sig av verksamheten.

Vad gällde frågan om J.R hade drabbats av en skada menade tingsrätten att det för att ett skadeståndsansvar skulle kunna göras gällande det måste ha uppkommit en skada samt att det förelåg adekvat kausalitet mellan mobbningen och skadan. J.R visade att skador hade uppkommit och enligt tingsrättens mening var skadorna adekvata i förhållande till den mobbningen hon hade utsatts för, men det saknades underlag för att med säkerhet bedöma skadornas omfattning.

Tingsrätten uppskattade skadorna till ett skäligt belopp och fann att skadorna kunde värderas till 125 000 kr.

Hovrätten ansåg att vid prövningen av om ett handlande är skadeståndsgrundande enligt 3 kap. 2 § p.1 SkL skulle utgångspunkten vara vad den enskilde rimligen kunde begära av myndigheten med hänsyn till verksamhetens art och ändamål.

Vid frågan om en kommun agerat på ett sådant sätt att skadeståndsansvar kan komma ifråga, skall avgörande vikt fästas vid vad som framstod som ändamålsenligt och lämpligt med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet.

Hänsyn borde tas till vad som vid det aktuella fallet var känt om hur mobbningsfrågor borde hanteras.

Hovrätten bedömde att J.R:s klassföreståndares åtgärder, som bestod i att han i januari 1993 tog upp problemet med klassen och frågade vad de skulle göra åt mobbningen av J.R kanske kunde kritiseras i efterhand, men hovrätten ansåg att det ändå inte var fråga om ett förfarande som ansågs utgöra fel eller försummelse. Även skolledningens åtgärd, att kalla in pojkarna som mobbade J.R, var adekvat och hovrätten ansåg inte att det var fråga om ett förfarande som ansågs utgöra fel eller försummelse.

Till sist tog hovrätten upp frågan om kommunen hade gjort sig skyldig till fel eller försummelse, som kunde medföra skadeståndsskyldighet, genom att kommunen underlät att vidta sådana åtgärder som Skolverket och Yrkesinspektionen ansåg borde ha vidtagits. Skolverket riktade, efter en anmälan från Föreningen mot mobbning, i ett beslut i juni 1994 viss kritik mot Jättestensskolan. Efter att ha tagit del av dokumentation om kommunens hantering av mobbningsfrågor, samt dokumentation som legat till grund för åtgärderna i J.R:s fall, fann skolverket att kommunen inte hade gjort tillräckligt för att klarlägga och bearbeta orsakerna till mobbningen av J.R samt att kommunen brustit i sitt ansvar vad gäller att upprätta ett åtgärdsprogram. Hovrätten fann ändå att kommunen gjort vad som

rimligen kunde begäras av den för att utreda frågan om mobbning av J.R och hänvisade till att hovrätten hade ett bredare underlag för sin bedömning än vad Skolverket hade. Inte heller Yrkesinspektionens krav att skolan skulle förbättra sina rutiner inverkat på hovrättens bedömning.

Hovrätten ogillade käromålet på den grunden att kommunen inte hade gjort sig skyldig till fel eller försummelse och att hovrätten därför saknade anledning att pröva om J.R drabbats av någon i skadeståndslagens mening ersättningsgill skada och om i så fall adekvat kausalitet hade förelegat.

Liksom tidigare två instanser tog också HD upp att en förutsättning för att 3 kap. 2 § p. 1 SkL skall vara tillämplig är att skadan vållats vid myndighetsutövning. När det föreligger skolplikt har verksamheten, bortsett från den rena undervisningen, karaktären av myndighetsutövning.

HD ansåg att skolan gjort vad som rimligen kunde begäras av den.

Det kan inte krävas av en kommun att den också i realiteten skall ha lyckats hindra all mobbning från att uppkomma eller att ha stoppat varje form av pågående mobbning för att undgå skadeståndsskyldighet.

HD fastställde hovrättens domslut.

Viktigt är dock att påpeka angående detta rättsfall, att även om nu hovrätt HD inte fann kommunen vara skadeståndsansvarig så innebär det ju inte att domstolarna inte erkände det faktum att J R varit utsatt för kränkande behandling. Hovrätt och högsta domstol fann att kommunen inte gjort sig skyldig till fel eller försummelse i sin myndighetsutövning som grundar rätt till skadestånd. Kommunen ansågs alltså ha gjort vad den kunnat för att komma tillrätta med problemet.

I och med detta rättsfall så väcktes en stor debatt och trots att kommunen friades i detta fall så ledde åtalet till en hel del frågor som alltså nu har lett fram till ett nytt lagförslag som skall presenteras under våren.

1.2 Syfte

Då uppsatsen grundar sig i NJA 2001 s. 755 så har vi ovan, under kapitel 1.1, fått reda på att det är kommunen som är ansvarig för skolverksamheten, men jag skall ta reda på varför och vilka skyldigheter kommunen har för att undgå skadeståndsskyldighet.

Mitt syfte är också att försöka ta reda på om skadestånd är en bra lösning på mobbningsproblematiken, detta genom en diskussion av konsekvenserna av att kommunen blir skadeståndsansvarig och skadeståndets preventiva effekt.

1.3 Frågeställningar

De frågor jag vill få svar på i denna uppsats är:

- Vilka regler gäller för skolan.
- Vart kan den mobbade vända sig för att få hjälp?
- På vilka grunder är kommunen rätt ansvarssubjekt?
- Vilka skyldigheter har kommunen, genom skolan, gentemot eleverna.

- Hur görs en culpabedömning i ett mobbingfall? Vilka omständigheter beaktas?
- Vilken funktion skulle ett skadestånd ha i detta fall?
- Vad skulle konsekvenserna av en omvänd bevisbörda bli?

1.4 Metod

Den metod jag valt att använda mig av är en traditionell juridisk metod. Jag har främst använt mig av juridisk litteratur, förarbeten och juridiska tidskrifter. Jag har även letat artiklar på Internet.

Vad gäller upplägget på uppsatsen, så har jag först och främst, som vi sett ovan under kapitel 1.1 refererat det rättsfall som min uppsats grundar sig på. I kapitel 2 har jag en genomgång av de regelverk som gäller för grundskolan: vilka lagar och bestämmelser som finns och vart man kan vända sig innan det har gått så långt så att skadestånd blir aktuellt. Jag tänker då främst på skolverket och de organisationer mot mobbing som idag växer fram alltmer och arbetar förebyggande i skolorna.

I kapitel 3 går jag igenom de olika ansvarssubjekt som är aktuella och varför det är kommunen som skall bli ansvarig.

I kapitel 4 behandlas culpabedömningen och vad det är som man skall ta hänsyn till i denna. Vad är det för skyldigheter som kommunen har och måste uppfylla för att undgå skadeståndsskyldighet?

I kapitel 5 tar jag upp ansvarsförsäkring.

I kapitel 6 diskuterar jag skadeståndets funktion och dess preventiva och reparativa effekt.

I Kapitel 7 diskuteras Bertil Bengtssons förslag på ny lag och vad som skulle kunna bli följderna av denna. Detta kapitel består mycket av egna åsikter och egen analys av förslaget då utredningen ännu ej finns tillgänglig. Kapitel 8 består av en sammanfattande slutsats.

Jag tar upp egna tankar och åsikter löpande i arbetet men avslutar även med en sammanfattande slutsats.

1.5 Avgränsningar

Jag utgår i uppsatsen från det obligatoriska skolväsendet, dvs. grundskolan. Samma regler gäller på gymnasienivå, men påpekas bör att gymnasiet är frivilligt och grundskolan är obligatorisk.

Jag avgränsar mig vidare på så sätt att jag endast diskuterar ansvarsfrågan, vem som är ansvarig och varför, och själva skadestandsfrågan. Jag utelämnar även beräkning av skadestånd.

Jag tar upp lite om det förebyggande arbetet mot mobbing men inte så mycket den sociala aspekten på mobbing, dvs. varför barn mobbar eller hur det kommer sig att mobbningen uppmärksammas mer och mer de senaste åren.

2 Skolan i en ny tid

Förändring är ett nyckelord i skolans värld. Elever är annorlunda än förr, nya villkor gäller för lärararbetet, skolans samhällsroll är en annan än den var för 50 år sedan, skolarbetets mening för eleverna har ändrats.

Omvandlingen har gått gradvis och det är svårt att peka ut en referenspunkt, ett ”förr”, som kan utgöra den fond mot vilken det nya avtecknar sig. Ändå är förändringarna påtagliga.⁴

Skolan är ett politiskt viktigt område. Alla partier visar intresse för skolan. I massmedierna ägnas den stort intresse. Skolan har alltid varit betydelsefull både ideologiskt och sakpolitiskt. Den griper också in i alla människors liv, alla har erfarenheter av och synpunkter på skolan. Detta livliga intresse är av stor betydelse för skolans utveckling. Det uppmärksammar olika problem och markerar att skolan är en medborgerlig angelägenhet.⁵

2.1 Skolan som arbetsplats

Då det råder skolplikt vad gäller det obligatoriska skolväsendet så är skolan en plats dit barn och ungdomar är tvungna att gå.

Skolan kan jämföras med en arbetsplats.

2.1.1 Arbetsmiljölagen

I stor utsträckning är verksamheten i skolan underkastad bestämmelserna i arbetsmiljölagen.⁶ I 1 kap. 3 § 1 st. p. 1 AML kan vi läsa att den som genomgår en utbildning likställs med arbetstagare.

I 1 kap. 1 § AML stadgas att lagens ändamål är att ”förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö”.

Det råder enligt min mening ingen tvekan om att mobbning leder till ohälsa och en dålig arbetsmiljö för den drabbade.

2.1.2 Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter

Arbetarskyddsstyrelsen ger allmänna råd om tillämpningen av arbetsmiljölagen. Arbetsmiljölagen ger förutsättningar att aktivt arbeta med de psykiska och sociala aspekterna på arbetsmiljön. Själva lagtexten är ganska allmänt hållen. Detta sammanhänger med att lagen skall kompletteras med tillämpningsföreskrifter från arbetarskyddsstyrelsen.

⁴ SOU 1997:121, Om skola i en ny tid, s. 23.

⁵ A.a., s. 26,27.

⁶ Strömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 46.

2.1.2.1 AFS 1980:14⁷

Arbetsmiljöns utformning får konsekvenser för de organisatoriska och sociala förhållandena på arbetsplatsen., t.ex. uppgifternas innehåll, möjlighet till kontakt, samarbete, inflytande och personlig utveckling. Arbetstagarnas upplevelse av arbetssituationen, såväl dess fysiska som dess sociala komponenter, kan få hälsomässiga effekter och påverka risken för olycksfall.

Grundsynen i arbetsmiljölagen är att arbetet inte bara skall vara så riskfritt som möjligt i fysiskt och psykiskt avseende. Det skall också ge möjlighet till engagemang och arbetsglädje. Vid planering och utformning av arbetsmiljön liksom vid fördelning av arbetsuppgifter måste hänsyn tas till att människor är olika.

Vad som från arbetsmiljösynpunkt och för att förebygga ohälsa är av särskilt intresse är när symtom kan konstateras hos ett flertal människor i en gemensam arbetsmiljö eller med likartade arbetsförhållanden. I sådana fall bör man kartlägga och förändra den gemensamma arbetssituationen. De anställdas medverkan är härvid viktigt.

De psykiska och sociala förhållandena på en arbetsplats präglas i stor utsträckning av människorna på arbetsplatsen och hur samspelet sker mellan dem.

De olika former av kontakter som förekommer på en arbetsplats har betydelse för möjligheten att känna trygghet och gemenskap och nå uppskattning. För de allra flesta människor gäller att gemenskapen med arbetskamraterna är viktig.

En viktig uppgift är att bidra till en gynnsam arbetsmiljö genom att skapa förutsättningar för goda kommunikationer och kontakter människorna emellan och ett öppet utvecklande klimat.

För att förebygga ohälsa och förbättra och utveckla arbetsmiljön måste olika signaler om att arbetsförhållandena är otillfredsställande uppmärksammas.⁸

2.1.2.2 AFS 1993:17

Arbetsarkyddsstyrelsens föreskrifter om åtgärder mot kränkande särbehandling i arbetslivet⁹ är juridiskt förpliktande och gäller även i skolan. Arbetsarkyddsstyrelsen ger också allmänna råd om tillämpning av dessa föreskrifter. Dessa gäller alltså också för skolan och omfattar såväl personal som elever.

I föreskriften anges krav på rutiner och beredskap för att förebygga men också ta hand om missförhållanden, om sådana ändå skulle uppstå. Det skall finnas beredskap att på ett tidigt stadium fånga upp signaler som visar på risker för kränkande särbehandling. Den som utsatts skall snabbt få hjälp och stöd. Det skall finnas utarbetade rutiner även för detta.¹⁰

⁷ Kap 2.1.2.1 bygger på AFS 1980:14.

⁸ AFS 1980:14.

⁹ AFS 1993:17.

¹⁰ SOU 2002:121, s. 378.

2.1.3 Arbetsmiljöverket

Arbetsarkyddsstyrelsen och yrkesinspektionen har gått samman och bildade år 2001 arbetsmiljöverket. Verkets övergripande mål är att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet och att förbättra arbetsmiljön ur ett helhetsperspektiv, dvs. från såväl fysisk, psykisk som social och arbetsorganisatorisk synpunkt. Det är verket som ser till att arbetsmiljölagen efterlevs.

Vid arbetsmiljöinspektioner kontrolleras att arbetsgivaren bedriver ett väl fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete.

Om arbetsmiljöinspektören har uppmärksammat några brister i arbetsmiljön, så kommer dessa att beskrivas skriftligt i ett inspektionsmeddelande.

Arbetsgivaren uppmanas att till en viss tidpunkt redogöra för hur de beskrivna bristerna i arbetsmiljön skall åtgärdas. Ett inspektionsmeddelande är endast en uppmaning till arbetsgivaren att vidta de åtgärder som krävs utifrån arbetsmiljölagstiftningen, det är inget bindande beslut.¹¹

2.2 De nationella styrdokumenterna för skolan

2.2.1 Skollagen

I 1 kap. 2 § 3 st. SL kan vi utläsa att ”verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar”. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö”.

För barn och ungdomsskolan är de viktigaste uppgifterna att ge kunskap och färdigheter samt att verka fostrande tillsammans med hemmen. Detta bör i skollagen uttryckas så att utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja elevernas harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. Skolans fostran skall alltså ske i samarbete med de omyndiga elevernas vårdnadshavare, då det är de som i första hand är ansvariga för barnens fostran. Skolans insats utgör endast ett stöd och komplement och för att detta bidrag skall bli framgångsrikt måste de avse sådana värderingar som är väsentliga och som det råder enighet om i vårt samhälle.¹²

I 1 kap 2 § 3 st. RF betonas att det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Denna uppgift är så viktig att den bör komma till uttryck i skollagen. Det bör ske genom en föreskrift om att all verksamhet i skolan skall utformas i enlighet med grundläggande demokratiska värderingar. Aktningen för varje människas egenvärde måste också räknas till skolans viktigaste fostransmål.¹³

¹¹ www.av.se, hämtad 2004-04-03.

¹² Prop. 1990/91:18, s. 29.

¹³ A.a., s. 30.

Genom en lagändring som trädde i kraft 1998 har paragrafen skärpts ytterligare. Enligt den nya lydelsen skall särskilt den som verkar inom skolan, ”aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden” 1 kap. 2 § 3 st. 2 p. SL.

2.2.2 Läroplan

Enligt 2 kap. 1 § Grundskoleförordningen¹⁴ gäller en läroplan för grundskolan.

Regeringen fastställer läroplaner för förskolan, det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Tillsammans med skollagen skall läroplanerna styra verksamheten i skolorna. Alla som arbetar i skolan är skyldiga att följa dem.

I läroplanen bestäms skolans uppgifter och de värden som skall ligga till grund för undervisningen.¹⁵

Den senaste läroplanen för obligatoriska skolan är Lpo 94, som trädde ikraft 1994.¹⁶ I det första kapitlet i Lpo 94 kan man läsa om skolan värdegrund och uppdrag. Här sägs att skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Vidare skall skolan främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Här uttalas direkt i texten att ”ingen i skolan skall utsättas för mobbing” och att ”tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas”.¹⁷

2.2.3 Kursplan

Enligt 2 kap. 6 § Grundskoleförordningen skall det för varje ämne finnas en kursplan.

Kursplanerna kompletterar läroplanen och anger målen för undervisningen i varje enskilt ämne. Regeringen beslutar om kursplanerna för grundskolan och för kurser i grundläggande ämnen, kärnämnen, i gymnasieskolan. Kursplaner för övriga ämnen i gymnasieskolan beslutar skolverket om. Av kursplanerna skall framgå syfte och mål med varje kurs.¹⁸

2.3 Övriga styrdokument för skolan

2.3.1 Arbetsplan

Det finnas en arbetsplan för genomförandet av de fastställda målen för utbildningen.

¹⁴ Grundskoleförordning (1994:1194).

¹⁵ www.skolverket.se, hämtad 2004-03-11.

¹⁶ A.a.

¹⁷ Lpo94.

¹⁸ www.skolverket.se, hämtad 2004-03-11.

Arbetsplanen skall utarbetas under medverkan av lärare och övrig personal samt företrädare för eleverna och deras vårdnadshavare. Det är rektorn som beslutar om arbetsplanen.¹⁹

Arbetsplanen, eller handlingsplanen som den också kallas, skall omfatta rutiner för skolpersonal vid hantering av frågor som rör kränkande behandling, t.ex. mobbning. Rutinerna skall klargöra hur personal skall hantera problemen när de upptäcker mobbning samt hur kommunikationen mellan rektor, personalen, eleverna och föräldrarna skall skötas i dessa ärenden.

Planen skall omfatta såväl förebyggande som akuta åtgärder samt en strategi för hur och när uppföljning och utvärdering skall genomföras. Den skall utformas i samarbete med övrig skolpersonal eller elever.²⁰

Det finns ingen lag om hur en sådan plan exakt skall se ut, men det finns några områden som skolverket brukar kritisera i enskilda ärenden.

Kritiken gäller främst att många skolor enbart har en handlingsplan som rör mobbning, men planen skall gälla kränkande behandling inklusive mobbning. Kritik riktas även ofta mot att en del skolor hänvisar till den så kallade Farstamodellen²¹. Denna modell har kritiserats av skolverket då modellen i sin ursprungsform gick ut på att föräldrar till mobbade barn inte kontaktades och alltså inte kunde vara med och diskutera om planerade åtgärder för den mobbade. Enligt läroplanen ansvarar rektor för att kontakt upprättas mellan skola och hem om det uppstår problem för eleven i skolan. Farstamodellen strider vid en strikt tillämpning mot denna reglering i läroplanen.²²

2.3.2 Skolplan

Enligt 2 kap. 8 § SL så skall det i alla kommuner finnas en av kommunfullmäktige antagen skolplan som visar hur kommunens skolväsende skall gestaltas och utvecklas.

Av skolplanen skall särskilt framgå vilka åtgärder som kommunen avser vidta för att uppnå de nationella mål som satts upp för skolan. Kommunen skall enligt andra stycket kontinuerligt följa upp och utvärdera skolplanen.

Varje kommun har sin särskilda miljö, sina särskilda sociala och kulturella villkor, sina särskilda förutsättningar att nå de mål som staten satt upp.

Skolplanen måste ange riktlinjer för hur det egna skolväsendet skall utvecklas i anslutning till de statliga målen med utgångspunkt från deras egna förutsättningar.²³

¹⁹ 2 kap. 23 § Grundskoleförordning (1994:1194).

²⁰ Prop. 1997/98:6, s. 68.

²¹ För mer info om Farstamodellen: Ljungström Karl, Mobbning i skolan – ett kompendium om mobbning samt om mobbningsbehandling enligt Farstametoden.

²² Källa: Helena Olivestam Torold, vik undervisningsråd på skolverket.

²³ SOU 1997:121, s. 71.

2.4 Skolverket

2.4.1 Organisation och funktion

Skolverket leds av en generaldirektör och har även en styrelse med personer från andra verksamheter för att få en bred samhällsförankring.²⁴

Skolverket verkar aktivt för att de nationella målen i förskoleverksamheten, skolbarnomsorgen, skolan och vuxenutbildningen uppfylls så att en god kvalitet i utbildningen uppnås i hela landet.

Verkets främsta uppgift är att utöva kvalitetskontroll genom uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion. I utbildningsinspektionen ingår både kvalitetsgranskning och tillsyn.

Skolverket utarbetar också kursplaner och betygskriterier, utfärdar föreskrifter, allmänna råd samt godkänner fristående skolor.

Skolverkets roll i det svenska utbildningssystemet är²⁵:

- Att ange mål för att styra
- Att informera för att påverka
- Att granska för att förbättra

Att ange mål för att styra kan vara att kontinuerligt revidera kursplaner, betygskriterier och övriga styrdokument eller att sätta upp kriterier som skall uppfyllas innan man får starta en ny fristående skola.

Att informera för att påverka kan vara att genom nationella prov förtydliga och exemplifiera kursplaner och betygskriterier för att stödja lärarna i deras betygssättning och därigenom säkra att eleverna betygssätts rättvist och likvärdigt.

Skolverket granskar även skolverksamheten. Genom s.k. utbildningsinspektion kan det klargöra om, och hur väl, en verksamhet fungerar i förhållande till bestämmelserna i skollagen och läroplanerna och uppmärksamma kommunen eller styrelsen i en fristående skola på områden som de behöver arbeta vidare med i sitt eget utvecklingsarbete.

Det är förordning (2002:1160) med instruktion för statens skolverk som föreskriver vad skolverket har för uppgifter.

2.4.2 Åtgärder som skolverket kan vidta

Elever eller föräldrar kan vända sig till skolverket och klaga på felaktiga beslut eller kränkande behandling. Likaså kan mobbningsorganisationerna kontakta skolverket och uppmana till insatser. Skolverket kan då gå in och

²⁴ www.skolverket.se, hämtad 2004-03-13.

²⁵ A.a.

rikta kritik mot den aktuella skolan. Detta görs genom inspektioner på skolan.²⁶

2.5 Justitieombudsmannen

Förutom att klaga till skolverket kan vem som helst även klaga hos JO. Man kan klaga hos JO om man anser att man själv eller någon annan blivit felaktigt behandlad av en myndighet och/eller tjänsteman vid handläggning av ett ärende. Ett klagomål skall i princip inte gälla förhållanden som ligger mer än två år tillbaka i tiden.²⁷

Det yttersta vapnet JO kan ta till är att som särskild åklagare väcka åtal mot en tjänsteman för tjänstefel eller annat brott i tjänsten. Detta händer mycket sällan. Vanligast är att en JO i sin tillsynsverksamhet gör kritiska vägledande och/eller rådgivande uttalanden. Ett uttalande från JO är dock aldrig rättsligt bindande.²⁸

2.6 Barnombudsmannen

BO har haft ett regeringsuppdrag att samordna de centrala myndigheternas insatser mot mobbning och att lyfta fram mobbningsfrågorna i den allmänna debatten. I sin rapport "Blunda inte för mobbningen" som överlämnades till regeringen 1997 redovisade BO att 10 procent, ca 100 000 elever utsätts för mobbning.²⁹

I rapporten föreslog BO att skollagen skulle ändras så att rektor åläggs ett uttryckligt ansvar för att vidta åtgärder för att förhindra och motverka våld och kränkande behandling och även ansvarar för att upprätta och genomföra ett handlingsprogram mot våld och mobbning.

BO föreslog även att skyldigheten för lärare och övrig skolpersonal att förhindra våld och mobbning förstärks.³⁰

Efter detta ändrades ju skollagen och skolpersonalen har idag en skyldighet att aktivt motverka alla former av kränkande behandling.

2.7 Organisationer mot mobbing

2.7.1 Friends³¹

Friends, som grundades 1997 av Sara Damber, som själv varit mobbad, är idag den största organisationen i Sverige som arbetar mot mobbing.

²⁶ www.skolverket.se, hämtad 2004-03-13.

²⁷ www.jo.se, hämtad 2004-03-30.

²⁸ A.a.

²⁹ SOU 2002:121, s. 380.

³⁰ Prop. 1997/98:6, s. 66.

³¹ Kap. 2.7.1 bygger på www.friends.se, hämtad 2004-03-26.

Det arbetsätt organisationen använder sig av är dels att inleda ett långsiktigt arbete med personalen genom utbildningar, dels att införa så kallade kompisstödjare på skolorna. Även för dessa kompisstödjare har man utbildningsdagar.

Utbildningsdagarna är till för att öka kunskaperna om mobbing och informera om hur man kan bygga upp ett bra förebyggande arbete med elevengagemang.

Friends ger även råd till lärare om hur man skall upptäcka mobbing och att man skall reagera vid alla misstänksamma tillfällen. Man betonar särskilt hur viktigt det är att de vuxna är närvarande till exempel på raster.

Det är det på det förebyggande arbetet som man skall lägga alla resurser. Att tidigt lägga en grund för att hindra uppkomst av kränkningar. Tydliga mål och planer ger goda effekter.

2.7.2 Föreningen mot mobbning³²

Föreningen mot mobbning är en ideell organisation som bildades 1992. Den är rikstäckande och har flera lokala kontaktombud på platser runt om i landet.

Föreningen bistår med kunskap, stöd och hjälp till skolor samt enskilda barn och deras familjer vid mobbnings- och våldsproblem.

De verkar för att det finns en handlingsplan som visar hur man förebygger och aktivt motarbetar alla former av kränkande behandling där verksamhet för barn och ungdomar bedrivs.

Arbetsättet är mycket likt det arbetsätt Friends använder sig av, nämligen att informera, utbilda, ge råd och verka som en resurs både till skolan och hemmen.

2.7.3 BRIS³³

BRIS bildades 1971 och är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden organisation som bistår barn som far illa och fungerar som en länk mellan barn, vuxna och samhälle.

Genom barnens hjälptelefon och BRIS-mail kan barn och ungdomar upp till 18 år anonymt och gratis ringa och skicka e-mail till BRIS.

I början arbetade man mest med fysisk barnmisshandel, men idag har andra områden uppmärksammats där barn far illa och behöver råd och stöd från vuxna.

Den långa erfarenheten av kontakt med utsatta barn gör att BRIS har en särskild kompetens vad gäller att bedöma vilka insatser som behövs vid sidan av myndigheternas verksamhet.

³² Kap. 2.7.2 bygger på www.algonet.se/~fmm1/, hämtad 2004-04-04

³³ Kap. 2.7.3 bygger på www.bris.se, hämtad 2004-03-26.

3 Ansvarssubjektet – frågan om vilka som kan hållas ansvariga

Skadeståndsgrundande oaktsamhet förutsätter att en särskild skyldighet, en plikt, har åsidosatts. Hellner skiljer mellan objektiva och subjektiva förutsättningar för skadeståndsansvar. De objektiva förutsättningarna är de ”som är oberoende av individuella, personliga förhållanden hos den som orsakar skada”, medan de subjektiva förutsättningarna är uppsåt och oaktsamhet. Vad gäller de objektiva förutsättningarna för ansvar så måste förutom att skadan skall ha tillfogats annan den även ligga inom det skyddade intressets omfång. Utöver detta skall skadevållaren ha haft en plikt att handla på ett sådant sätt att skada ej uppstod.³⁴

Om det finns en plikt att undvika skada blir särskilt aktuellt att pröva vid underlåtenhet att handla samt när det finns flera personer som kan komma att bli skadeståndsskyldiga. När det rör sig om flera personer som kan bli skadeståndsskyldiga så blir frågan vanligtvis inte om det finns en plikt att handla, utan vem av flera som har denna plikt. Om flera personer är skyldiga att handla finns det ofta skäl att ställa frågan, vem som har den primära handlingsskyldigheten.³⁵

3.1 Barns och ungdomars ansvar

Enligt 2 kap. 1 § SkL skall var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ersätta skadan.

Huvudregeln vad gäller barns och ungdomars skadeståndsansvar är att det är begränsat fram till 18 års ålder. Redan vid 15 års ålder inträder fullt skadeståndsansvar, men för ungdomar mellan 15-18 år finns en möjlighet att jämka ersättningen, detta enligt 2 kap. 4 § SkL. Man gör då en skälighetsbedömning om och i vilken utsträckning som barnet bör svara för en skada han/hon vållat.³⁶ I skälighetsbedömningen tas det bl.a. hänsyn till om det finns en ansvarsförsäkring, finns en sådan ersätts skadan helt. Undantag från ansvarsförsäkring gäller beträffande skada som uppsåtligen vållats av barn över 12 år, då gäller alltså inte ansvarsförsäkringen.³⁷

Som vi kunde se under kapitel 2.1.1 skall en elev likställas med en arbetstagare.

Om då denna parallell till arbetsplatser dras och eleverna likställs med arbetstagare så tillämpas i första hand reglerna om arbetstagare, inte reglerna

³⁴ Hellner, Johansson, Skadeståndsrätt, s. 101.

³⁵ A.a. s. 108.

³⁶ Srömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 58.

³⁷ A.a., s. 59-61.

om barns skadeståndsansvar.³⁸ Detta innebär att även elever omfattas av 4 kap. 1 § SkL. För en redogörelse av vad detta innebär hänvisas till följande kapitel 3.2.

3.2 Skolpersonalens ansvar

Medan elever likställs med arbetstagare så är skolpersonalen arbetstagare enligt lagens mening.

Som vi kunde se ovan, under kapitel 2.2.1, så skall, enligt 1 kap. 2 § 3 st. p.2 SL, alla som verkar inom skolan aktivt motverka alla former av kränkande behandling. I och med detta krav läggs ett stort ansvar på personalen.

Enligt 2 kap. 2 § SL så är det rektorerna som skall leda utbildningen i skolorna, vilket gör att de har ett stort ansvar över sin personal. Enligt 2 st. i samma paragraf så kan man läsa att ”som rektor får bara den anställas som genom utbildning och erfarenhet har förvärvat pedagogisk insikt”.

För att en arbetstagare skall hållas ansvarig för skada som vållas genom fel eller försummelse i tjänsten krävs enligt 4 kap. 1 § SkL, synnerliga skäl. Synnerliga skäl är ett högt krav. Exempel där skadestånd möjligen kan förekomma är om arbetstagaren varit grovt vårdslös, till exempel en lärare orsakar i berusat tillstånd skada på skolmateriel eller om arbetstagaren har en särskild förtroendeställning eller ledande befattning och visar ganska allvarlig oaktsamhet.³⁹

I ett rättsfall från 1985 tar man upp frågan om ersättningsskyldighet enligt 4 kap. 1 § SkL.

NJA 1985 s. 75 Målet består av två delar, där den första delen gäller fråga om ersättningsskyldighet enligt 4 kap. 1 § SkL för skada på militär materiel, den andra delen av målet gäller tillgrepp av fortskaffningsmedel.

Mikael D, som var värnpliktig, hade en kväll tillgripit ett militärt fordon för att åka till den plats där han skulle hålla vakt. Det fanns ingen trafik på kvällen och han höll en låg hastighet, men när han hade kört en bit kom två rådjur ut på vägen vilket ledde till att han blev tvungen att gira och fick då sladd på bilen som svängde runt ett halvt varv och välte i diket på vägens motsatta sida.

Han hade inget körkort och inget tillstånd att köra militärt fordon.

Mikael D erkände och tingsrätten dömde honom för tillgrepp av fortskaffningsmedel.

Vad gäller försvarets civilförvaltnings skadeståndstalan mot Mikael D så lämnade tingsrätten och hovrätten talan utan bifall.

I HD sades att till stöd för sitt bestridande av ersättningsanspråket har Mikael D åberopat 4 kap. 1 § SkL och anförde att sådana synnerliga skäl som krävs när det gäller skadeståndsansvar för arbetstagare inte föreligger i målet.

Enligt 6 kap 5 § p.1 SkL likställs värnpliktig med arbetstagare och i 4 kap 1 § SkL föreskrivs att arbetstagare är ansvarig för skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

I fråga om handlingens beskaffenhet är att beakta att Mikael D, som saknade körkort och militärt körkortstillstånd, tillgrip bilens olovligt och att han inte kunde bortse från att

³⁸ Strömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 39.

³⁹ A.a., s. 43.

brukandet av bilen kunde leda till en trafikolycka och en skada av den art som faktiskt inträffade. Det är visserligen ostridigt mellan parterna att själva dikeskörningen inte berodde på någon oaktsamhet från Mikael D: s sida.

HD ansåg att det i ett fall av denna karaktär var påkallat att döma ut skadestånd. Dock sattes det yrkade skadeståndet ned då Mikael D inte hade någon arbetsinkomst.

Bland de omständigheter som skall beaktas vid prövningen, huruvida synnerliga skäl finns att göra arbetstagaren ansvarig nämner lagtexten till en början handlingens beskaffenhet. Graden av arbetstagarens vållande spelar här en viktig roll. Preventiva skäl motiverar att en arbetstagare behandlas strängare vid uppsåtligt eller i övrigt grovt vårdslöst skadevållande än när endast vanlig vårdslöshet ligger honom till last. Men inte ens vid uppsåtliga eller grovt vårdslösa handlingar är det självklart att en arbetstagare skall svara för den skada han vållat⁴⁰. Skadeståndet sätts ofta ner t. ex. på grund av att det skulle bli oskäligt betungande för arbetstagaren.⁴¹

Vid bedömningen av handlingens beskaffenhet skall hänsyn tas också till sådana omständigheter som att arbetstagaren har anförtrodd en speciell uppgift men sviker detta förtroende. Man ser ofta till arbetstagarens ställning, dvs. det mått av ansvar som åvilar honom i förhållande till arbetsgivaren.⁴²

I regel har arbetsgivaren försäkring och då betalar försäkringsgivaren det skadestånd som arbetsgivaren kräver av arbetstagaren. Men i de flesta fall är regressrätten inskränkt till fall av uppsåt och vållande i berusat tillstånd. I sådana fall föreligger alltså synnerliga skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsansvar.⁴³ Arbetsgivarens principalansvar leder till att det bara i sällsynta undantagsfall inträffar att arbetsgivaren inte blir ansvarig för skada vållad av en arbetstagare i tjänsten. När arbetsgivaren svarar för hela skadan eller har ansvarsförsäkring är det normala att den skadelidande vänder sig mot arbetsgivaren.⁴⁴ I regel kan en arbetstagare inte skydda sig genom ansvarsförsäkring och detta skall man också ta hänsyn till.⁴⁵

I min uppsats utgår jag främst från när elever mobbar elever och inte de fall där en lärare mobbar en elev. Under kapitel 3.1 framgår att barns och ungdomars skadeståndsansvar är begränsat och att man tillämpar samma regler som för arbetstagare. Frågan är om i framtiden mobbning kan användas som synnerligt skäl att göra en arbetstagare ansvarig. Då det i de flesta fall är ekonomisk ersättning den mobbade vill ha och att mobbning är ett uppsåtligt brott som isåfall inte skulle täckas av ansvarsförsäkringen, är enligt min mening ett starkt argument till att inte göra arbetstagaren personligt skadeståndsansvarig.

⁴⁰ Se NJA 1990 s. 231.

⁴¹ Prop. 1972:5 s. 557.

⁴² A.a. s. 558.

⁴³ A.a., s. 558, 559.

⁴⁴ A.a., s. 561.

⁴⁵ A.a., s. 562.

3.3 Kommunens ansvar

3.3.1 Kommunen som huvudman för skolan

Enligt 1 kap. 4 § 1 st. SL så är det kommunen som är huvudman för förskoleklassen och grundskolan. Enligt andra stycket samma paragraf är kommuner och landsting huvudmän för gymnasieskolan.

Den som är huvudman för skolan, vanligast kommunen, kan bli skyldig att betala skadestånd för åtskilliga typer av skador i skolans verksamhet.

Skolan har ett arbetsgivaransvar.

Frågan är om skolan, kommunen, skall bli skyldig att betala skadestånd för skador som lärare, annan personal eller elever vållar genom vårdslöshet eller uppsåt. Som vi sett ovan så likställs ju även eleverna med arbetstagare, så kommunen kan bli ansvarig, inte bara för skolpersonalens handlande, utan även för elevernas handlande.

En förutsättning är att skadan vållats ”i tjänsten”, dvs. i skolans verksamhet. Det kan ibland vara svårt att avgöra om en skada har inträffat i skolans verksamhet eller inte. Vad som innefattas i begreppet är skada som uppkommer genom vårdslöshet eller uppsåt i verksamheten under t.ex.: lektioner, raster, fritidsverksamhet i skolans lokaler, idrottsdagar, skolresor mm.⁴⁶

I förarbetena till skadeståndslagen⁴⁷ sägs att en skola eller undervisningsanstalt inte bör bära principalansvar också för skador som eleverna vållar t.ex. under raster eller skolutflykter. Samtidigt påpekas dock att en tillämpning av reglerna om principalansvar för undervisningsanstalter ändå kan bli aktuell, eftersom skadefallet i många fall beror på att vederbörande lärare eller annan som är anställd vid anstalten har brustit i den tillsyn eller övervakning som ålegat honom att utöva.⁴⁸

I ett rättsfall från 1984 togs just frågan om personalens bristande tillsyn upp. Här rörde det sig om ett kommunalt fritidshem med barn i åldrarna 7-12.

I **NJA 1984 s. 764** hade i ett kommunalt fritidshem i ett särskilt rum funnits för barnen avsedda snickarverktyg, förvarade inom räckhåll för barnen. En sjuårig pojke hade vid lek i andra utrymmen i fritidshemmet med ett av verktygen allvarligt skadat ögat på en jämnårig pojke, Jan Dieter, så att han blev blind på ögat.

Jan Dieter yrkade efter stämning å Malmö kommun, ersättning för sveda och värk, lyte och men och för olägenheter i övrigt. Som grund för sin talan anförde Jan Dieter att personalen på fritidshemmet den aktuella dagen inte utövat erforderlig tillsyn över de båda pojkarna med hänsyn till deras ålder och sysselsättning och att verktygen inte förvarats på ett säkert sätt, utan har kunnat föras ut ur snickarrummet utan att personalen märkt något.

Kommunen bestred käromålet och anförde som grund för bestridandet att tillsyn av barn på kommunala institutioner skall motsvara barnets ålder och mognad med hänsyn tagen till den miljö i vilken barnen för tillfället vistas. För fritidshem gäller dessutom att dessa skall tillgodose barnens behov av pedagogisk fostran utanför skolan. Barnen skall ges

⁴⁶ Strömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 47.

⁴⁷ Prop. 1972:5.

⁴⁸ A.a., s. 478.

möjligheter till självständiga aktiviteter. Kommunen ansåg att tillsynen och förvaringen av verktygen var tillfredsställande. Kommunen ansåg vidare att skadan var en olyckshändelse, för vilken ingen kan lastas.

Tingsrätten, vars domslut fastställdes av hovrätten och HD, gjorde den bedömningen att vid utövandet att vissa aktiviteter av ej ofarlig art, erfordras att barnet hålls under viss uppsikt av vuxen person. Vid de tillfällen då sådan uppsikt ej kan ske, bör tillses att barnet hålls skilt från sådan miljö som erfarenhetsmässigt kan orsaka det skada. Strängare krav måste ställas på institutioner än på hem. Kommuner och andra som driver institutioner eller på annat sätt erbjuder sig att ta hand om barn, får anses ha åtagit sig att se till att barnet får bästa möjliga vård och tillsyn.

Eftersom snickarrummet med däri tillgängliga verktyg måste anses som det mest riskfyllda rummet, borde antingen detta rum hållits under uppsikt eller så borde verktygen ha låsts in. Att lämna pojkarna utan uppsikt tillsammans med de lättillgängliga verktygen måste bedömas som vårdslöst. Ytterst är kommunen ansvarig härför och således skyldig att utge skadestånd till Jan Dieter.

Att det uppenbarligen ställs högre krav på myndigheter och särskilt när det gäller skola och barnomsorgs tillsyn över barnen och att bedömningen av skadan är annorlunda kan vi se om vi jämför detta rättsfall med NJA 1976 s. 458. Det kan påpekas att skadorna i de båda fallen är liknande men att pojken i ovan refererade rättsfall blev blind på ögat, medan skadan i följande rättsfall blev en bestående synnedsättning.

I NJA 1976 s. 458 hade en vanlig cykelpump ändrats så att den kunde användas för utskjutning av en kork. Pumpen ägdes av en 9-årig pojke, Christer, som hade lämnat över den till en 6-årig pojke, David. När korken fastnade hade David bitt en annan pojke om hjälp. Korken for då iväg och träffade Davids öga och orsakade en blödning i ögats inre del med en bestående synnedsättning som följd.

Fråga var huruvida Christer och dennes far Rolf, såsom vårdnadshavare kunde göras ansvariga för skadan.

Christers vållande skulle bestå i att han tagit ut pumpen, som i sitt omgjorda skick kunde betecknas som ytterst farlig leksak, och lekt med den bland andra barn samt i att han lämnade pumpen till David, som på grund av sin ringa ålder ej förstod farligheten med pumpen.

Rolfs vållande låg i att han inte förbjudit Christer att använda pumpen, i synnerhet inte nära små barn.

I tingsrätten var det avgörande hur den ifrågavarande cykelpumpens farlighet skulle bedömas. Man beaktade att pumpen hade laddats med en kork som var förhållandevis mjuk och utan spets. Med hänsyn till detta och pumpens funktionssätt ansågs risken att ett barn skulle åsamka sig själv eller personer i närheten skada som i det närmaste obefintlig, såvida inte korken från nära håll avfyrades mot någons ansikte.

Faran med ett beteende av sistnämnda slag måste emellertid antas ha stått klart även för barn i den ålder, varom i målet var fråga, och det torde därför endast undantagsvis böra komma ifråga att göra annan, än den som avsiktligt handskats med pumpen på sådant sätt, ansvarig för en därigenom uppkommen skada.

Tingsrätten ansåg att varken Christer eller Rolf kunde anses som vållande till Davids skada. Hovrätt och HD fastställde tingsrättens domslut. HD påpekade att det i detta sammanhang borde beaktas, att det för barns sunda utveckling torde vara nödvändigt att de då och då tillåts att ägna sig åt lekar som inte är helt riskfria.

I det sista fallet var ju den relevanta bedömningen att domstolen inte ansåg att cykelpumpen var farlig för barn att leka med, såvida inte korken avfyras från nära håll mot någons ansikte. Det fanns alltså en risk att pumpen orsakar skada, men domstolen ansåg alltså att denna risk borde stå klart för barn i den åldern.

Tillsynen i de kommunala institutionerna skall ju motsvara barnens ålder och mognad. Men barnen i de båda rättsfallen är i samma ålder, men man anser uppenbarligen att mognaden och insikten i farligheten är större i det sista fallet och då inte krävde lika mycket tillsyn.

Det ansvar som arbetsmiljölagen lägger på arbetsgivaren är framförallt ett positivt ansvar dvs. ett skyddsansvar. Arbetsgivaren kan delegera sitt ansvar med det betyder inte att han friskriver sig från ansvar. Arbetsgivaren har fortfarande ett ansvar att se till att organisationen fungerar som den skall.⁴⁹ Detta betyder att även om rektorer och lärare är ansvariga på skolan så är det ändå kommunen som har det övergripande ansvaret.

I arbetsmiljölagen föreskrivs ett krav att arbetsgivaren måste bygga upp ett system för att upptäcka och avhjälpa brister i arbetsmiljön, ett system för internkontroll.⁵⁰

Enligt 1 kap. 12 § SL så är det den som är huvudman för en del av det offentliga skolväsendet som ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen och de bestämmelser som kan finnas i annan lag eller förordning. Jag har ovan, kapitel 2.2 och 2.3, redogjort för de styrdokument som finns för skolan och som skall följas.

3.3.2 Kommunen som myndighetsutövare

I NJA 2001 s. 755 grundade J.R sin talan i andra hand på 3 kap 2 § p.1 SkL och hävdade att kommunens, genom skolan, åligganden och agerande har karaktär av myndighetsutövning. Detta för att om någon personskada inte ansågs föreligga skulle yrkat belopp avseende försenad utbildning utgöra ersättningsgill ren förmögenhetsskada.⁵¹ I förevarande fall var det fråga om en skada som vållats J.R utanför undervisningen men när hon på grund av skolplikt vistades i skolan. Domstolarna fann att kommunens ansvar därför bör bedömas enligt reglerna om skada som vållats vid myndighetsutövning.⁵²

Med myndighetsutövning avses beslut och åtgärder från det allmännas sida som är ett uttryck för samhällets rätt att utöva makt över medborgarna; ”att bestämma över deras rättigheter och skyldigheter på ett sätt som de inte kan motsätta sig, bevilja dem förmåner som endast myndighet kan ge, utöva offentlig kontroll över enskildas förhållanden”.

Karakteristiskt i alla dessa fall är den enskildes beroendeställning till myndigheten.⁵³

Principalansvarsbestämmelsen i 3 kap. 1 § p. 1 och 2 SkL tillämpas i fråga om stat och kommuns ansvarighet för person eller sakskada som

⁴⁹ Ahlberg Kerstin, Ansvar och aktsamhet i arbetsmiljön, s. 7-8

⁵⁰ A.a., s. 30.

⁵¹ NJA 2001 s. 755, s. 756.

⁵² NJA 2001 s. 755, HD:s domskäl.

⁵³ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 39, Prop. 1972:5 s. 312.

arbetstagare i allmän tjänst vållar genom fel eller försummelse i tjänsten i sådan offentlig verksamhet som inte avser myndighetsutövning.

I 3 kap 2 § p. 1 SkL så är det en grundläggande förutsättning för ansvar enligt denna bestämmelse att skadan skall ha vållats vid myndighetsutövning.⁵⁴

Under paragrafens tillämpningsområde faller inte uteslutande sådana beslut eller åtgärder som har omedelbara rättsverkningar för den enskilde och på så sätt i sig själva innefattar myndighetsutövning. Skadan skall ha vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning, inte genom myndighetsutövning. Detta innebär att åtskilliga beslut eller åtgärder som endast ingår som led i myndighetsutövning men inte är reglerade av offentligrättsliga föreskrifter och indirekt kan få rättsliga konsekvenser för den enskilde omfattas av bestämmelsen. Detta gäller även för vissa andra handlingar som står i ett mycket nära tidsmässigt och funktionellt samband med myndighetsutövningen.⁵⁵

Vad gäller resultatet av om man tillämpar 3 kap. 1 § p. 1 och 2 eller 3 kap. 2 § p. 1 SkL så innebär det väl ingen nämnvärd skillnad för person och saksador. Det är när det rör sig om ren förmögenhetsskada som det blir en skillnad då ansvar utom avtalsförhållande kräver brottslig gärning.⁵⁶ Vid person eller sakskada så inträder ju ofta skadeståndsansvar ändå på grund av en direkt eller analogisk tillämpning av principalansvarsbestämmelserna.⁵⁷

Vad som utgör myndighetsutövning inom skolväsendet är antagande av elever eller beslut i övrigt rörande elevernas förhållanden som medför rättsverkningar för dem, inbegripet disciplinära åtgärder. Betygssättningen i skolan utgör myndighetsutövning. Då betyg ej kan överklagas kan den skadelidande tyckas ha särskilt behov av rättsskydd i detta läge.⁵⁸

Den rent undervisande verksamheten i skolan torde inte kunna anses som myndighetsutövning. Inte heller fel vid hjälpande verksamhet av skolkurator eller skolpsykolog torde kunna bedömas enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL.⁵⁹

I JO Dnr 1831/73 hade en skolpsykolog underlåtit att bevaka en elevs intressen, vilket ledde till att eleven fick gå om sista året på gymnasiet. Skadestånd enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL utgick ej.

Underlåtenhet av kommun att ge undervisning, som den är skyldig att ge enligt skollagen, torde kunna bedömas enligt reglerna om myndighetsutövning, då det är fråga om en förmån som den enskilde lagligen kan göra anspråk på.⁶⁰

Jag drar den slutsatsen att, för att J.R skulle nå framgång med att åberopa 3 kap. 2 § p. 1 SkL, vilket hon gjorde för möjligheten att få ersättning för ren

⁵⁴ Prop. 1972:5, s. 494, 498.

⁵⁵ A.a., s. 502.

⁵⁶ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 47.

⁵⁷ Prop. 1972:5, s. 501.

⁵⁸ Bengtsson Bertil, Skadestånd vid myndighetsutövning 1, s. 67, 69. Prop. 1972:5, s. 499.

⁵⁹ Bengtsson Bertil, Skadestånd vid myndighetsutövning 1, s. 168.

⁶⁰ A.a. s. 168.

förmögenhetsskada, så var hon också tvungen att visa att skolverksamheten utövade någon form av myndighetsutövning.

4 Culpabedömningen

Skadeståndsprövningen kan sägas bestå av två led.

Det första ledet rör ansvarsgrund där ett visst subjekt skall knytas till en viss handling eller verksamhet och omständigheterna kring dessa förhållanden skall vara sådana att ansvar överhuvudtaget kan utlösas.

Vi har i framställningen ovan redogjort för vilka subjekt som skulle kunna vara ansvariga och kommit fram till att det är kommunen i detta fall som är rätt ansvarssubjekt.

Det andra ledet i skadeståndsprövningen rör ansvarets gräns där en viss följd av den sålunda ansvarsutlösande omständigheten skall knytas till ansvaret, det vill säga vad det är ansvarssubjektet skall ansvara för.⁶¹

4.1 Fel eller försummelse

I hovrättens domskäl i NJA 2001 s. 755 sägs att vid prövningen av om ett handlande är skadeståndsgrundande enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL skall utgångspunkten vara vad den enskilde rimligen kan fordra av myndigheten med hänsyn till verksamhetens art och ändamål. Vad som avses är en oaktsamhetsbedömning. I det nämnda fallet hävdar käranden att kommunen gjort sig skyldig till fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Vad innefattas i begreppet fel eller försummelse?. Även en underlåtenhet att vidta en åtgärd vilken kunnat hindra en skada från att uppkomma kan utgöra fel eller försummelse i lagens mening.⁶²

Fel eller försummelse vid myndighetsutövning leder inte utan vidare till skadeståndsskyldighet för staten eller kommun. Det fordras enligt den s.k. standardregeln också att ”de krav blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning”. På detta sätt skall, även när ett vållande enligt 3 kap 2 § p. 1 SkL kan konstateras, en särskild prövning göras om handlandet från myndighetens sida likväl hållit godtagbar standard.⁶³

Idag är standardregeln upphävd. Mot att följden av standardregelns upphävande skulle leda till en nämnvärd ökning av antalet ansvarsfall framhölls i promemorian till lagändringen 1989⁶⁴ synpunkten att standardregelns innehåll väsentligen ingick som ett moment redan i den allmänna vållandebedömningen enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL. Det var en viktig faktor vilka anspråk som rimligen kunde ställas på myndighetens handlande med hänsyn bland annat till verksamhetens art och ändamål.

I stället för standardregeln finns idag en ansvarsregel som innebär att hänsyn tas till vilka förhållanden som föreligger i en viss situation, men kommer

⁶¹ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 252.

⁶² HovR:s domskäl, NJA 2001 s. 755.

⁶³ Ds 1989:12, s. 32.

⁶⁴ Ds 1989:12.

man fram till ett vållande på myndighetens sida, kan ett skadeståndskrav inte längre ogillas med hänvisning till att myndighetens verksamhet trots allt hållit en skälig standard.

Det avgörande blir vad den enskilde har rätt att vänta sig vid en verksamhet av det aktuella slaget.

Det är det felaktiga resultatet av tjänstemannens handlande, inte orsakerna till detta som blir väsentligt i sammanhanget. Om felet berott på otillräckliga rättsliga kunskaper, bristfälliga instruktioner av en överordnad, dålig organisation eller ett oriktigt råd av någon inom eller utom myndigheten spelar i princip ingen roll.

Liksom tidigare lär en skärpt culpabedömning gälla i vissa situationer, där särskilda värden stått på spel vid ett oriktigt handlande dvs. när det medförde risk för personskada eller kränkningar av den personliga integriteten.

Det är verksamhetens art och ändamål som får betydelse men samtidigt växlar bedömningen med hänsyn till felets art. Av varje myndighet får fordras att den är specialist på de ärenden som typiskt sett ligger inom dess verksamhetsområde.⁶⁵

Följande rättsfall från 1987 tar upp frågan om ansvar för fel eller försummelse som avses i 3 kap. 2 § p. 1 SkL.

NJA 1987 s. 954 Makarna Börje och Sissel A köpte 1977 tomten Järpen. Kommunen köpte 1978 Bureå 6:41, som utgjorde gatumark. Makarna A hade inte blivit informerade om att en del av deras bostadshus låg på Bureå 6:41. I juli 1978 beviljades makarna byggnadslov för ombyggnad av bostadshuset. Sedan de kommit i ekonomiskt trångmål togs fastigheten i mät. Inför den exekutiva försäljningen som väntade gjordes en beskrivning och värdering av fastigheten. Den omständigheten att bostadshuset på Järpen delvis låg utanför tomtgränsen omnämndes inte i det material som tillhandahölls inför utropet.

Bernt W ropade in fastigheten och sålde den 1,5 år senare. Kort tid därefter ansökte den nye ägaren om byggnadslov som inte beviljades på grund av bostadshusets lokalisering. Köparen krävde att köpet skulle återgå.

Bernt W stämde staten och yrkade, med påstående att kronofogdemyndigheten visat försummelse vid myndighetsutövning, förpliktande för staten att till honom utge skadestånd.

Bernt W anförde att kronofogdemyndigheten gjort sig skyldig till fel eller försummelse i samband med den exekutiva försäljningen. Myndigheten borde med ledning av tillgängliga kartor och skisser, som hade införskaffats från kommunen ha uppmärksammat att bostadshuset låg delvis utanför tomtgränsen och ange denna omständighet i de handlingar som upprättats till underlag för auktionen. Inte heller vid själva auktionen har spekulanter uppmärksammat på felet i fastigheten.

Staten bestred att något vållande kan läggas den till last. Även om fel eller försummelse enligt 3 kap. 2 § p. 1 SkL skulle anses ha förekommit vid myndighetsutövningen bestred staten käromålet på den grund att de krav inte blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning.

I tingsrättens domskäl kan vi läsa att det är ostridigt att kronofogdemyndighetens åtgärder i samband med den ifrågavarande exekutiva försäljningen är sådan myndighetsutövning varom stadgas i 3 kap. 2 § p. 1 SkL. Kronofogdemyndighetens underlåtenhet att uppmärksamma och lämna upplysning om bostadshusets läge, måste anses vara sådant fel eller försummelse som avses i 3 kap. 2 § p. 1 SkL. Den omständigheten att myndigheten må ha blivit vilseledd av det förhållandet att makarna A erhållit byggnadslov avseende bostadsbyggnaden är inte ägnad att leda till någon annan bedömning. I allt fall borde den

⁶⁵ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 63-66.

tillgängliga stadsplanekartan ha föranlett myndigheten att närmare utreda planförhållandena.

Tingsrätten, likaså hovrätt och HD, fann staten vara skadeståndsskyldig gentemot Bernt W. Domstolarna förde resonemang om staten skulle vara fri från ansvar med hänsyn till (den numera avskaffade) standardregeln. (Egen parantes)

Hovrätten uttalar att allmänheten måste ha rätt att utgå från att kronofogdemyndigheten lämnar erforderliga upplysningar om ekonomiskt väsentliga fastighetstillhörigheter såsom t.ex. ett bostadshus och att mer betydelsefulla uppgifter i beskrivningen av den fasta egendomen är korrekta. Det är rimligt att härvid ställa stora krav på kronofogdemyndighetens aktsamhet. Vid en noggrann kontroll av tillgängligt material borde kronofogdemyndigheten i detta fall alltså ha upptäckt att fastighetsbeskrivningen var ofullständig och vilseledande. Det i standardregeln uppställda kravet på skadeståndsskyldighet ansågs vara uppfyllt.

Även om standardregeln idag är upphävd är detta rättsfall ändå intressant eftersom man fortfarande använder samma sätt för att se om fel eller försummelse föreligger.

4.2 Kommunens skyldigheter som huvudman för skolan

Vad har då den enskilde rätt att vänta sig av skolverksamheten?

Skolan har funnits länge och är inte direkt någon ny institution. Den har haft många år på sig att utveckla ett bra system, inte bara för att upptäcka mobbning och andra orättvisor utan också för att utarbeta ett bra system för att på bästa sätt nå ut med kunskap till eleverna. Skolan som verksamhet och dess personal borde vara specialister på sitt område, vilket jag tycker leder till att man kan ställa ganska höga krav på skolans verksamhet. Skolplikten och det faktum att barn och ungdomar spenderar mycket av sin tid i skolan borde också leda till en strängare bedömning i vad kommunen skall uppfylla för krav.

4.2.1 Trygghet

En bestämmelse av central betydelse finns, som vi sett ovan under kapitel 2.2.1, i 1 kap. 2 § SL som föreskriver en skyldighet för skolan att utforma verksamheten i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och en skyldighet för var och en som verkar inom skolan att främja bl.a. aktning för människans egenvärde.

En ändring i lagen trädde i kraft den 1 juli 1994 och i förarbetena till denna ändring så poängterades att alla i skolan har rätt att känna sig trygga och att de skall kunna gå till skolan utan rädsla för förföljelser eller trakasserier av olika slag.⁶⁶

⁶⁶ Prop. 1992/93:220, s. 86.

4.2.2 Anställa kompetent personal

Myndighetens, här skolans, handlande skall bedömas ur allmänhetens synvinkel. Det avgörande är om de krav på rättssäkerhet, noggrannhet och korrekt handläggning som den enskilde rimligen kan ställa i den aktuella situationen kan anses uppfyllda. Det allmänna kan inte ursäkta sig, om det brustit i något av dessa hänseenden, med sådana subjektiva omständigheter som att den tjänsteman som fattat beslutet varit oerfaren, blivit hastigt sjuk eller haft stor arbetsbörda.⁶⁷

Det allmänna svarar för anonyma fel inom en myndighet, det vill säga att det inte är klarlagt vilken tjänsteman inom myndigheten som bär skulden, och för så kallade kumulerade fel som innebär att flera befattningshavare medverkat till felet men ingen av dem kan enskilt betecknas som oaktsam.⁶⁸ Bedömningen stämmer överens med vad som gäller för enskilda arbetsgivares ansvar för sina anställdas vållande.

Det är fråga om en objektiv culpabedömning för kommunens del, det vill säga ansvar oberoende av eget vållande.⁶⁹

I 2 kap. 2 § 2 st. SL kan man läsa att ”som rektor får bara den anställas som genom utbildning och erfarenhet har förvärvat pedagogisk insikt”.

Enligt 2 kap 3 § SL så har kommun och landsting en skyldighet att ”för undervisning använda lärare, forskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning som de i huvudsak skall bedriva”.

I 2 kap. 3 § 2 st. SL kan dock läsas att ”undantag får göras endast om personer med sådan utbildning inte finns att tillgå eller det finns annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna”.

Enligt 2 kap. 7a § SL skall ”kommuner och landsting se till att lärare, forskollärare och fritidspedagoger som undervisar har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för det offentliga skolväsendet, särskilt de föreskrifter som anger målen för utbildningen”.

Skulle personal anställas som inte har den pedagogiska utbildning som krävs så är det enligt min mening klart att det är något i skolmiljön som saknas. Det är otroligt viktigt att skolpersonalen, då främst lärarna, tränas i att inte bara kunna lära ut sitt ämne utan även i hur mobbning och annan kränkande behandling upptäcks. Det är ju lärarna som ser eleverna varje dag, så de borde med ett tränat öga lätt kunna upptäcka om det är någon som är utsatt för mobbning.

4.2.3 Aktivitetskrav från skolans sida

I 1 kap. 2 § 3 st. p. 2 SL fastställs aktivitetskravet. Frågan är hur mycket aktivitet som krävs från skolpersonalens sida.

⁶⁷ SOU 1993:55, s. 151.

⁶⁸ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 57.

⁶⁹ SOU 1993:55, s. 151.

Det kan antas att det allmänna kan bli ansvarigt så snart det förekommit en klar felbedömning av en risk och särskilda ursäkter saknas. Men så länge styrkt vållande är förutsättning för skadestånd kan det inte presumeras att grund för ansvar föreligger redan därför att en skada inträffat som kunde ha förhindrats, det skulle vara att sträcka ansvaret längre än vad lagstiftaren avsett.⁷⁰

I NJA 2001 s. 755 var frågan om skolan gjort vad som ankom på den för att ta reda på varför J.R mådde dåligt och inte ville komma till skolan. I HD: s domskäl sägs att det i culpaansvaret ligger ett krav på att skolan skall ha gjort vad som rimligen kan begäras. Det kan inte ställas några krav på att åtgärderna varit framgångsrika.

Det avgörande i skadeståndshänseende skulle då vara huruvida skolan tagit problemet på allvar och gjort vad den kunnat för att komma tillrätta med det.

De vuxna i skolan har ett stort ansvar för att vara uppmärksamma på om mobbning förekommer och lyhörda för signaler som kan tyda på dåliga relationer mellan elever eller att en enskild elev inte mår bra.

Skolpersonalen bör gripa in och vidta lämpliga åtgärder vid tecken på vantrivsel eller mobbning i skolan. En avvaktande attityd kan förvärra problemen och innebära en mycket svår situation för mobbningsoffret. Den kan också tolkas som en tyst sanktion av mobbarens beteende.⁷¹

J.R gjorde gällande att kommunen inte i rätt tid och på rätt sätt ingrep med anledning av mobbingen och hon framhöll vidare att de åtgärder som vidtogs syftade till att få henne tillbaka till skolan och inte att få mobbingen att upphöra.

Hovrätten underströk att det inte rimligen kan krävas av en kommun att den i realiteten skall ha lyckats hindra all mobbning från att uppkomma eller stoppat varje form av pågående mobbing, detta skulle innebära ett närmande mot ett rent strikt ansvar för kommunerna.⁷²

Avgörande bör vara om kommunen när den får kännedom om den mobbades situation gör vad som rimligen kan begäras av den i syfte att försöka hindra fortsatt mobbing.

Beträffande Johanna Rosqvist så skulle hon såvitt gäller undervisningen ha fått individuellt schema, individuell undervisning, hemundervisning, samtalsterapi och praktiktjänstgöring. Kommunen vidtog också en rad åtgärder i syfte att rent allmänt förebygga och förhindra mobbing på skolan. HD fann att skolan gjort vad som rimligen kunde begäras av den och kommunen ålades alltså ingen skadeståndsskyldighet.⁷³

Så trots att standardregeln idag är avskaffad så tycks domstolen ändå följa den och anse att fel eller försummelse inte föreligger då skolan gjort vad den kunnat, dvs. kan jämföras med att den hållit den standard som kan förväntas av verksamheten. Frågan är om det betytt så mycket för ansvarets

⁷⁰ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 91.

⁷¹ Prop. 1992/93:220, s. 86.

⁷² HovR:ns domskäl, NJA 2001 s. 755.

⁷³ HD:s domskäl, NJA 2001 s. 755.

förutsättningar att standardregeln slopats. Resonemanget lyder ungefär som tidigare vid prövningen.⁷⁴

Jag har under kapitel 2.2 och 2.3 tagit upp de dokument som finns för skolan och som skall följas.

Viktigast på skolnivå, vad gäller förebyggande åtgärder mot mobbning är att det finns en arbetsplan eller en handlingsplan om hur skolpersonalen skall gå tillväga. Är planen korrekt utformad så kan det ju inte krävas mer av personalen än att följa den. Idag har de flesta skolor en arbetsplan mot mobbning.

Skolan har också en skyldighet att åtgärda de eventuella brister som uppmärksammas i samband med skolverkets inspektion eller yrkesinspektionens besök på skolan.

Jag måste nog säga att jag tror att har skolan inte lyckats med det förebyggande arbetet som uppställs i arbetsplanerna, så är det svårt att få mobbningen att upphöra när den väl fått fäste och gjort skada. Det är här som det svåra med skolans arbete börjar. Jag menar nu inte att rektor och lärare skall upphöra med försöken att få stopp på mobbningen, det skall de fortsätta att göra, men det svåra för skolpersonalen att bedöma är hur de skall göra under tiden tills mobbningen förhoppningsvis upphör. Hur mycket skall man skydda den mobbade med till exempel hemundervisning eller individuellt schema?

Att skolan aktivt skall bekämpa mobbning och göra vad som rimligen kan begäras klingar ganska ljudlöst i mina öron då jag tycker det är självklart att den enda lösningen är att sätta in åtgärder mot mobbaren inte mot den som blir mobbad. Samtal med den/de som mobbar fungerar bara om de vill att det skall fungera. Det svåra är när det är flera mobbare.

4.3 Den mobbades skyldigheter

Kan det överhuvudtaget talas om skyldigheter för den mobbade?

Det är ju inte fråga om ett medvållande som skulle innebära jämkning av skadeståndet, utan endast en omständighet som skulle kunna tas med i culpabedömningen.

Många gånger kan det vara så att situationen förvärras om offret ber om hjälp från skolpersonalen och därför hellre avstår från det. Det är en naturlig reaktion att den som mobbas reagerar med att tåga. Denna synpunkt togs också upp av HD i NJA 2001 s. 755.

Det svåra i dagens skola är, enligt min mening, att klasserna blir allt större och det blir allt svårare för lärarna att ha kontroll över eleverna och uppmärksamma dem som har problem. I många fall är det den mobbade själv som behöver säga till och be om hjälp, gör han/hon då inte det så är det lätt hänt att inget händer förrän man kanske märker att eleven får allt sämre resultat i skolan.

⁷⁴ Bengtsson Bertil, Det allmännas ansvar, s. 67.

En del elever kanske inte heller vill samarbeta utan önskar bara att skoltiden skall vara över. Detta samarbete är väldigt svårt att tvinga fram om eleven redan mår väldigt dåligt och har missat mycket i skolgången.

Vad som kan diskuteras är det faktum att alla reagerar olika, vissa är väldigt känsliga och andra tål att höra vad som helst utan att ta åt sig. Vilken måttstock skall följas?

När det inom ramen för culpabedömningen avgörs sannolikhet för skada sker detta med hänsyn till flera omständigheter. Till dessa omständigheter hör den skadelidandes uppträdande och vad skadegöraren har anledning att förvänta sig av detta. På så vis kommer den skadelidandes uppträdande att dras in i bedömningen av skadegörarens handlande. Men det skall påpekas igen att det alltså inte rör sig om en medvållandebedömning.⁷⁵

Den skadelidandes uppträdande kan inom ramen för culpabedömningen betraktas på två sätt.

En möjlighet är att göra en abstrakt bedömning där skaderisken bedöms mot hur en genomsnittlig presumtiv skadelidande skulle kunna tänkas handla. Culpabedömningen avser här inte endast skadevållarens uppträdande mot en enskild skadelidande, utan hänsyn tas även till den risk som kan ha förekommit för andra personer.

En annan möjlighet är att göra en konkret bedömning där, om vållande inte anses ha förekommit, detta kan bero på att den skadelidande i det enskilda fallet förfarit mindre lämpligt.

Det vanligaste är att man tillämpar det första sättet.⁷⁶

Vad gäller mobbing så tror jag att det faktiskt i de allra flesta fall bara är en ren slump som avgör vem som skall mobbas. Detta skulle ju betyda att det finns en lika stor risk för alla elever att bli offer för mobbing.

Vad gäller J.R så kan man läsa i hovrättens domskäl att skälet till att de åtgärder som sattes in för att hjälpa J.R inte lyckades, var att, som J.R själv angav, att hon mådde så dåligt att hon inte klarade att delta i det som anordnades för henne i årskurs 8 och 9. Åtgärderna i sig ansågs alltså inte olämpliga eller otillräckliga.

Detta betyder att domstolen även ser till den mobbades ansträngningar för att få skolgången att fungera. Men om den mobbade mår så dåligt att han/hon inte ens orkar gå till skolan och möta sin plågoande tycker jag inte att skolpersonalen bara skall ge upp och hänvisa till dåligt samarbete från den mobbades sida, även om det var just det som skedde i fallet med J.R.

⁷⁵ Dufwa Bill, Flera skadeståndsskyldiga, s. 895-896.

⁷⁶ A.a. s. 895-896.

4.4 Bevisningen

4.4.1 Svårigheter i bevisningen

Idag är det den skadelidande som skall bevisa att han/hon blivit utsatt för mobbning och att skolan gjort sig skyldig till fel eller försummelse i sin verksamhetsutövning. Detta kan enligt min mening vara en minst sagt svår uppgift. Inte svårt på så sätt att det inte går att få fram uppgifter om vad som skett, det vet nog offret mycket väl, utan det svåra kan vara att få fram konkreta bevis och att bli trodd. Den skadelidande måste kunna visa att det föreligger ett samband mellan mobbningen och den skada han/hon lidit. Vid fysiska skador kan offret hänvisa till läkarbesök och läkarutlåtande, likaså vid psykiska besvär om offret regelbundet går till en psykolog eller annan samtalsterapi.

4.4.2 Skada vid mobbning

Vilka olika typer av skador kan det röra sig om i ett mobbningsfall? Vid mobbning som yttrar sig fysiskt kan den mobbade yrka ersättning för personskada, 2 kap. 1 § SkL. Enligt 2 kap 3 § SkL tillämpas bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada också ifråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott. Vid fysisk misshandel eller sakskada råder det ingen tvekan om vad för skada det handlar om, men i många fall är skadorna av mindre entydig karaktär som t.ex. trakasserier och utfrysning. I mobbningsfall så aktualiseras främst skadestånd för kränkning (2 kap. 3 § SkL.), sveda och värk samt olägenheter i övrigt (5 kap. 1 § 3 p. SkL). Det kan vara svårt att styrka de skadliga effekterna av långtida trakasserier eller upprepade kränkningar. Följderna av sådana övergrepp är främst depressioner, nedstämdhet och dålig självkänsla.⁷⁷ I NJA 2001 s. 755 yrkade J.R ersättning för sveda och värk, för framtida inkomstförlust, för olägenhet och merkostnader på grund av ett års avbrott i skolgången samt ersättning för faktiska kostnader hänförliga till eget boende. Men viktigt är att hålla i åtanke att J.R åberopade dessa ersättningsgrunder fast hon inte hade några dokumenterade fysiska skador.

4.4.3 Adekvat kausalitet

För att skadeståndsskyldighet skall komma ifråga i ett mobbningsfall krävs, som annars i skadeståndsrätten, att det föreligger ett orsakssamband mellan försumligheten och skadan. I regel kräver man skadestånd från den som mer direkt orsakat skadan.⁷⁸

Särskilt för mobbningsfallen är att ersättning i huvudsak inte krävs av dem som omedelbart orsakar de enskilda skadorna, dvs i allmänhet

⁷⁷ JT 2001-02, s. 916-917.

⁷⁸ A.a. s. 921.

skadelidandes klasskamrater, utan från skolan eller skolans huvudman, kommunen.⁷⁹ Genom principalansvaret ansvarar kommunen för annans vållande, se ovan kapitel 3.3.1.

Den mobbade lägger skolan till last att den underlåtit att motverka eller förhindra fortsatt mobbning. Det innebär att man måste undersöka om underlåtenheten att se till att lärarna hade en lämplig kompetens i mobbningsproblematiken var ett nödvändigt element i det komplex av betingelser som förde med sig skadan. För att ett skadeståndsrättsligt orsakssamband skall föreligga krävs att handlingen eller underlåtenheten faktiskt orsakat skadan.⁸⁰

För skadeståndsskyldighet fordras vidare ett visst närmare samband mellan oaktsamt handlande och skada, det skall föreligga adekvat kausalitet. Detta krav anses följa av oskrivna allmänna rättsgrundsatser. Handlingen, eller underlåtenheten i detta fall, skall ha ökat risken för en sådan skada som inträffat.⁸¹

Således måste underlåtenheten att motverka mobbningen anses som en adekvat orsak till de skador som den skadelidande åsamkats.⁸²

Den faktiska orsaksanalysen går alltså ut på att som första led i skadeståndsbedömningen undersöka om en viss faktor faktiskt medverkat till att producera orsaken. Därefter görs den normativa bedömningen av huruvida faktorn i fråga är relevant i sammanhanget.⁸³

Om den mobbade hävdar att orsaken till att han/hon blivit mobbad skulle vara skolpersonalens bristande kompetens och avsaknad av kunskaper i hur mobbningsproblematiken skall hanteras, så blir orsaksfrågan huruvida den bristande kompetensen var en bidragande orsakande faktor till skadorna. Kan det visas att samma skador skulle uppstått oavsett skolpersonalens kompetens i dessa frågor är skadeståndsgrundande kausalitet inte för handen.⁸⁴

Den normgivande personligheten är inte en klok och erfaren person i allmänhet, alltså ingen bonus pater familias, utan vad som ligger till grund för bedömningen är vad en person, som förfogar över alldeles särskild insikt och sakkunskap, som har tillgång till alldeles speciella upplysningskällor, kunnat förutse och bedöma. Vad som räknas är de möjligheter ”som kunna överblickas av en person som är väl insatt i de föreliggande förhållandena”.⁸⁵

Detta leder oss till frågan hur mycket mer insiktsfull än klokt och erfaret folk i allmänhet som den intänkte farobedömaren skall vara.⁸⁶

Som jag nämnt ovan under kapitel 4.2.2 så skall skolpersonalen vara kompetent och ha rätt utbildning där de förvärvat den kunskap och insikt

⁷⁹ JT 2001-02 s. 922.

⁸⁰ A.a., s. 922.

⁸¹ Bengtsson Bertil, Skadeståndsrätt – några huvudlinjer, s. 40.

⁸² JT 2001-02, s. 922.

⁸³ A.a., s. 923.

⁸⁴ A.a., s. 924.

⁸⁵ Karlgren Hjalmar, Skadeståndsrätt, s. 47.

⁸⁶ Karlgren Hjalmar, Skadeståndsrätt, s. 48.

som jag tycker rätteligen kan krävas av skolpersonal. Alltså borde det, särskilt idag då mobbningsproblematiken är så pass uppmärksammat, enligt min mening kunna krävas en hög kompetens, vad gäller att motverka mobbning, hos skolpersonalen.

Om vi då studerar skadorna som drabbar den mobbade så kan ju skadan yttra sig både fysiskt och/eller psykiskt.

En viktig princip är att ”skadevållaren får ta den skadelidande sådan han finner honom”. Detta gäller om en personskada medför särskilt allvarliga följder för den drabbade därför att dennes hälsotillstånd är dåligt. Här kan hänvisas till ett rättsfall från 1978⁸⁷:

NJA 1978 s. 281 Vid utförande av ett arbete skadades en kvinna av ett föremål som föll ner och träffade henne i huvudet. Före olyckan hade kvinnan haft betydande psykiska och neurologiska problem. I och med olyckan blev kvinnan helt arbetsoförmögen. HD fann att arbetsgivaren vara ansvarig för olyckan. Av det tidsmässiga sambandet mellan olyckan och kvinnans totala arbetsförmåga fick det anses framgå att olyckan i varje fall utlöste den totala arbetsförmågan.

Så även om den mobbade redan innan mobbningen började led av depression eller liknande som kanske förvärras genom mobbningen, så finns det ju ändå ett samband mellan mobbningen och hur den mobbade mår, om det kan visas att den ytterligare försämringen beror på mobbningen.

⁸⁷ Hellner Jan Johansson Svante, Skadeståndsrätt, s. 209.

5 Ansvarsförsäkring

Fördelen med principalansvar är att ansvaret koncentreras till en lämplig ansvarsbärare. Istället för att göra den enskilde arbetstagaren som vållat skadan ansvarig och kanske lämna skadelidande utan ersättning, lägger man ansvaret på arbetsgivaren. Den enskilde arbetstagaren kan vanligen inte teckna en ansvarsförsäkring för skador han vållar i sitt arbete, men det kan arbetsgivaren göra. Möjligheterna för den skadelidande att få ersättning förbättras. En s.k. kanalisering av ansvaret görs från arbetstagaren, som ansvarar enligt allmänna regler, till arbetsgivaren.⁸⁸

Det finns alltså en möjlighet att täcka ansvaret genom försäkring. En försäkringslösning som går in och täcker ett skadeståndsanspråk oavsett på vilken grund det ålagts, culpa eller strikt ansvar, tjänar dock inte som ett fristående argument avseende vilken av dessa två ansvarsformer som är lämpligast. Det finns även nackdelar med att täcka ansvaret med en försäkring.⁸⁹ Den skadelidande kan endast få ersättning i de fall där skadan uppstått under sådana omständigheter att en person är skadeståndsskyldig och att denne har en ansvarsförsäkring. Om försäkringstagaren t.ex. handlat uppsåtligt och försäkringsgivaren därför är fri från ansvar, får den skadelidande ingen ersättning ur försäkringen.⁹⁰

Som vi såg under kapitel 3.2 föreligger i sådana fall alltså synnerliga skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsansvar. Men enligt min mening är sannolikheten inte stor att en elev, som ju likställs med en arbetstagare, som mobbar skulle ha råd att ge ut ett högt skadestånd om den mobbade skulle stämma mobbaren personligen. I kapitel 3.1 framgick att ansvarsförsäkringen inte gäller för barn över 12 år som vållar en skada uppsåtligt. För barn upp till 12 år skulle man alltså kunna göra barnet personligt ansvarig för uppsåtligt vållad person eller sakskada som ju då skulle täckas av ansvarsförsäkringen.

För privatpersoner finns ansvarsförsäkringen inbakad i hemförsäkringen. 80-90 % av alla hushåll i Sverige har en sådan försäkring. Kommunerna, som huvudmän för skolorna, tecknar vanligen kombinerade försäkringar, där ansvarsförsäkring ingår tillsammans med försäkring för andra saker som t.ex. brand och stölder. Ansvarsförsäkringen har främst betydelse för det arbetsgivaransvar kommunen har för skolpersonal och elever. En del stora kommuner har inte någon försäkring utan betalar skadorna själva som om en försäkring fanns.⁹¹

Vid personskada utgår ersättning från socialförsäkringen och ansvarsförsäkringen fyller i det som fattas. Ju mer som utgår från socialförsäkringen desto mindre blir kvar för skadevållaren att ersätta.

⁸⁸ Hellner Johansson, Skadeståndsrätt, s. 187, 188.

⁸⁹ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 263.

⁹⁰ Hellner, Försäkringsrätt, s. 390.

⁹¹ Strömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 21-22.

Vid saksador är försäkringsskyddet inte lika täckande som vid personsador, men samma princip gäller här att den del av skadan som inte täcks av försäkring ersätts av skadevållaren. Ren förmögenhetsskada täcks oftast inte av någon försäkring. Endast vid brottslig handling uppkommer ersättningsansvar. Vid myndighetsutövning i stat och kommun går dock ansvaret längre än så, där uppkommer ersättningsansvar så snart den rena förmögenhetsskadan uppkommit genom fel eller försummelse. I dessa situationer betalas skadeståndet av stat eller kommun.⁹²

Om allt fler elever stämmer sina kommuner och kräver skadestånd borde ansvarsförsäkring bli ett obligatoriskt inslag i alla kommuner. Dock kan en konsekvens av det ökande antalet stämningar leda till höjda premier. Om kommunerna istället betalar ett eventuellt skadestånd utan försäkring, men som om försäkring fanns, kommer ju detta att slås ut på alla skattebetalare. Mer om denna diskussion nedan under kapitel 7.2.

⁹² Strömbäck Erland, Ansvar och försäkring, s. 22-24.

6 Skadeståndets funktion och preventiva effekt

6.1 Skyddsintresset

Särskilt vid myndighetsutövning är det motiverat med ett ökat skydd för den enskilde och ett vidgat ansvar för det allmänna i situationer som innefattar utövning av offentlig makt gentemot enskilda. Denna så kallade rättsskyddstanke bygger just på uppfattningen att det finns särskilda skäl för och ett särskilt behov av att skydda den enskilde när åtgärden ingått som ett led i det allmännas myndighetsutövning.

I privata förhållanden har den enskilde möjlighet att välja sin motpart och det är då ofta fråga om en avtalsrelation.⁹³

Det torde vara en erkänd grundsats i svensk skadeståndsrätt att ersättningsansvar enligt culparegeln, eller ansvarsregler som är anknutna till denna, inträder bara när skadan har drabbat ett intresse som skyddas av den lagfästa eller oskrivna handlingsnorm vars åsidosättande utgör grunden för skadeståndsansvaret.⁹⁴

Det är alltså inte tillräckligt för skadeståndsansvar enligt 3 kap 2 § p. 1 SkL att skadan uppkommit i en verksamhet som utgör myndighetsutövning.

Reglerna om verksamheten måste ha till uppgift att skydda enskilda skadeståndsintressen. Myndigheter har att följa regler, och det är ofta ovisst om reglerna avser att skydda enbart allmänna intressen eller även enskilda intressen och isåfall vilka.⁹⁵

I ett rättsfall från 1991 slog HD fast vissa principer vad gäller skyddat intresse:

NJA 1991 s. 138 I detta fall hade AB svensk bilprovning underlåtit att upptäcka ”en relativt omfattande sprickbildning vid höger dragbalks infästning i sidobalken”. På grund av den aktuella sprickbildningen ”brast dragbalkarna under färd med den till dragbilen kopplade husvagnen, varvid husvagnens kaross skadades”.

I HD: s domskäl konstateras att det varit ostridigt mellan parterna att den aktuella sakskadans vållats genom fel eller försummelse från bolagets sida och att vad målet gäller är om skadan har drabbat ett sådant intresse som skyddas av den handlingsnorm som blivit åsidosatt.

HD uttalar vidare att principen om skyddat intresse har ansetts ha sin huvudsakliga betydelse när det gäller ren förmögenhetsskada. Vid person eller sakskada ger flertalet av culparegelns handlingsnormer ett skydd mot varje skada som uppkommer genom överträdelse av dessa normer.

HD fann att syftet med den obligatoriska kontrollbesiktningen av motorfordon inte bara ansågs vara att främja det allmännas intresse av att fordonsbeståndet som helhet håller en trafiksäkerhetsmässig godtagbar standard, utan också att i det enskilda fallet tillgodose fordonsägarens eget intresse av trafiksäkerhet.

⁹³ SOU 1993:55, s. 137, 138.

⁹⁴ Prop. 1972:5, s. 159.

⁹⁵ Hellner Jan, Johansson Svante, Skadeståndsrätt, s. 454.

Sammanfattningsvis konstaterar HD att den sakskada som tillfogats den skadelidande genom bolagets fel eller försummelse och som avsett en för trafiksäkerhet viktig del av husvagnen, har drabbat ett sådant intresse som skyddas av den handlingsnorm bolaget har åsidosatt. Staten blev skadeståndsskyldig.

Vem det är som skall skyddas, vilket är skyddsintresset i ett mobbningsfall? Idag är det klart uttryckt i skollagen att verksamheten skall utformas i enlighet med grundläggande demokratiska värderingar, och garantera elevernas trygghet när de befinner sig i skolan. Likaså står klart uttryckt att mobbning aktivt skall motverkas.

Förr var det inte lika klart och tydligt uppställt att det var mobbningen som skulle motverkas och att man skulle skydda utsatta elever. Nu när man alltmer lagfäster denna skyldighet så har skolorna tydliga bestämmelser att följa.

Vad gäller skolelever så har de enligt min mening såklart alltid möjlighet att byta skola, för att nå trygghet i skolan, vilket jag tror också sker i stor utsträckning, just för att skydda den mobbade. Men det är ju fortfarande samma kommun som svarar för skolverksamheten. Skulle mobbningen även fortsätta efter att eleven i fråga bytt skola så kan man fråga sig vad det är som gått fel. I vissa fall är det nog så att eleven redan känner sig som ett mobbningsoffer, även om han/hon kommit till en ny skola med nya skolkamrater och då är det lätt att man hamnar i samma situation igen. Mobbare känner snabbt på sig vem som anser sig vara i underläge och ger sig då på det lättaste bytet. Tyvärr tror jag inte det finns någon skola som inte har så kallade bråkstakar. Har den mobbade tur så kommer han/hon till en skola där detta mönster bryts.

6.2 Reparation

Vilken funktion fyller skadeståndet för offret?

Vad gäller den skadelidandes behov av ersättning när skadan orsakats av felaktig myndighetsutövning, kan sägas att skadan ofta utgörs av ren förmögenhetsskada, utan samband med fysisk skadegörelse på person eller egendom.⁹⁶

Vad gäller reparation så delas den in i restitution och behovstäckning.⁹⁷

Med restitution avses fullständig skadetäckning och man återställer det tillstånd som rådde före skadan, det vill säga den ekonomiska täckningen.

Vid behovstäckning behöver det inte vara ett totalt återställande utan avser att täcka grundläggande behov.

Utöver dessa två kan också reparationens karaktär som gottgörelse eller upprättelse också framhävas.⁹⁸

⁹⁶ SOU 1993:55, s. 138.

⁹⁷ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 323.

⁹⁸ A.a., s. 323, 324.

I de flesta fall så vill den skadelidande ha en upprättelse och känna att ens situation blivit uppmärksammas och det enda han eller hon då kan kräva är ekonomisk ersättning. En del har lagt ut pengar på läkarbesök, terapeuter eller så har den mobbade kanske blivit tvungen att komplettera sin skolgång senare på grund av att han eller hon inte kunde fullfölja skolan vid den aktuella tidpunkten då mobbningen pågick.

6.3 Prevention

Preventionen kan indelas i en avskräckande och en moralbildande funktion. Avskräckningen går ut på att den enskilde eller allmänheten på grund av skadeståndshotet avhåller sig från de för andra riskabla handlingarna. De flesta talar om prevention just i betydelsen avskräckning.⁹⁹

Med moralbildning avses inte den direkta verkan genom hotet om ekonomisk sanktion, utan den indirekta påverkan på medborgarna som kan bestå i att de genom regelbundenheten i rättsskipningen får den uppfattningen att det är deras ”plikt” att handla så att de inte orsakar skador. Moralbildningspreventionen är inte lika uppmärksammas som den avskräckande preventionen. Det kan framstå som tveksamt vad som är vanebildande moralförstärkning och vad som är avhållande genom hot. Rättsekonomer hävdar gärna att det ekonomiska hotet bidrar till vanan. Den allmänna uppfattningen när man¹⁰⁰ rangordnar reparation och prevention är att preventionen kommer efter reparationen. Genom skadeståndsrättens särskiljande från straffrätten har preventionstanken, liksom synpunkter av moraliserande art, fått träda tillbaka.¹⁰¹

Vid de grövsta fallen av överträdelser, dvs. fall då någon uppsåtligen tillfogar annan skada, är det fråga om straffbara handlingar. Här spelar med all säkerhet straffbuden en långt viktigare roll för moralbildningen än skadeståndsreglerna. Såvitt gäller personskada är det inte sannolikt, att risken av ett skadeståndsansvar i det enskilda fallet har någon preventiv effekt, som gör sig gällande vid sidan av straffhotet.

Frågan om skadeståndets preventiva effekt är svårare att bedöma, när det gäller den del av culparegeln som tar sikte på icke uppsåtliga men vårdslösa eller försumliga beteenden. Utvecklingen på ansvarsförsäkringens område har medfört att det personliga skadeståndsansvaret för den som av vårdslöshet har vållat en skada inte alls görs gällande i samma omfattning som förr.

Det finns anledning att tro att det är helt andra faktorer än risken av ett skadeståndsansvar som spelar den avgörande rollen när det gäller att avhålla medborgarna från att överskrida gränserna för det tillåtna. Det är sannolikt att uppfostran och utbildning, vidgad upplysning och opinionsbildning genom massmedia är av större betydelse som preventiva instrument än de skadeståndsrättsliga reglerna.¹⁰²

⁹⁹ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 327.

¹⁰⁰ Se debattartikel i SvJT 1987 s. 411 ff.

¹⁰¹ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s.327, 328.

¹⁰² Prop. 1972:5, s. 80, 81.

Men jag ställer mig frågan hur preventivt det egentligen blir om skadeståndet slås ut på oss skattebetalare. En utförligare diskussion om denna konsekvens förs nedan under kapitel 7.2.

En annan fråga som enligt min mening uppkommer är om överläggandet av ansvaret från mobbarna personligen till kommunen på något sätt skulle innebära att den moraliska effekten skulle försvinna om inte de skyldiga hålls direkt personligt ansvariga.

Mot detta kan jag säga att jag tror det i de flesta fall inte är en enda person som är förövaren utan det är ofta ett stort antal personer som hänger på och det växer sig ofta större utan att någon egentligen reagerar över det.

Då kan det vara lättare att gå på den som har det övergripande ansvaret om den skadelidande skall få sin skada reparerad.

7 Det nya lagförslaget

7.1 Omvänd bevisbörda

Bertil Bengtsson har lagt fram en ensamutredning¹⁰³ där det föreslås att bevisbördan skall läggas på svaranden, i detta fall kommunen, istället för att den skadelidande, dvs. den mobbade, skall bevisa att mobbning förekommit. Nu är det den mobbade som skall bevisa att det uppkommit en skada och att denna orsakats genom att skolan varit försumlig. Den mobbade skall även bevisa att det föreligger adekvat kausalitet mellan skadan och mobbningen. Kommunen, genom skolan, skall i sin tur visa att de gjort allt de kunnat för att upptäcka mobbning och kränkande behandling. Kommunen skall också bevisa att skolan gjort vad den kunnat för att förhindra uppkommen mobbning och att adekvata åtgärder för att hjälpa den mobbade har satts in. Att lita till en utveckling i domstolspraxis för att komma fram till ett tillfredsställande rättsläge verkar knappast möjligt. Med nuvarande lagregler och motiv är det svårt för domstolarna att gå längre till den enskildes fördel än som redan skett. Lagstiftning framstår som den enda utvägen, om den skadelidande skall få utvidgade möjligheter till ersättning.¹⁰⁴

Förslaget innebär att presumtionsansvaret läggs på kommunen. Är det en bra lösning för att komma åt problematiken med mobbing? Jag tycker inte det är någon direkt lösning på mobbningsfrågan, den måste nog lösas på annat sätt, men det kanske ger den skadelidande en större chans till upprättelse och ersättning för den skada han/hon lidit genom att bli utsatt för mobbning. En omvänd bevisbörda skulle dock fungera som ett incitament åt kommunen att verkligen göra allt som står i dess makt för att förebygga mobbning, eftersom annars skadeståndsanspråk mot kommunen förmodligen kommer att öka med åren då mobbning är ett allt större problem i skolorna.

Att kommunen blir skadeståndsansvarig kan uttryckas som att samhället blir ansvarigt, vilket betonar vikten av att det är samhället som skall verka för en gynnsam skolmiljö. Alla har vi ett ansvar att ingripa om vi ser någon som blir behandlad illa. Detta leder oss in på lärarnas och även övrig skolpersonals ansvar. Det är där alla resurser skall läggas, genom att utbilda, upplysa och även i viss mån kontrollera skolpersonalen i större utsträckning än vad som sker idag.

Jag har i uppsatsen främst inriktat mig på elever som mobbar elever och i sådana situationer behövs fler lärare som övervakar till exempel på raster och i matsalen. Men det finns även situationer där personalen behandlar elever på ett kränkande sätt, detta är ju svårare att komma åt, då det krävs synnerliga skäl för att en lärare skall bli personligt ansvarig. I sådana

¹⁰³ I skrivande stund finns inte tillgång till denna utredning varför kapitel 7.1 till största delen består av en egen analys av vilka konsekvenser som kan följa av detta lagförslag.

¹⁰⁴ Ds 1989:12, s. 16.

situationer behöver det finnas en uppmärksam rektor som går in och försöker lösa situationen och sätta in åtgärder.

Jag har påpekat vikten av välutbildade lärare och att skolorna skall anta åtgärdsprogram, detta skulle förmodligen ske i allt större utsträckning, vid en omvänd bevisbörda, för att vara på den säkra sidan om att tillräckligt förebyggande åtgärder har vidtagits.

Jag tycker det är viktigt att påpeka att bara för att bevisbördan läggs på kommunen så betyder ju inte det automatiskt att alla som stämmer kommunen får rätt, det är alltså inget strikt ansvar det är tal om. Det ger dock en indikation på att det är den mobbade som är offret och att han eller hon då inte själva skall behöva genomlida en rättegång med att själva behöva bevisa det som de upplevt som en mardröm. Förtroendet för den mobbade borde genom detta öka, skall de själva bevisa sin sak kan den mobbade kanske få en känsla av att man är misstrodd. Jag tycker förslaget ger en stark indikation på vem det är som skall skyddas, dvs. den mobbade.

7.2 Pulvrisering av skadeståndet

Ett starkt skäl för strängt ansvar för stat och kommuner är dessas möjligheter att fördela risken för uppkomna skador. Skadorna kan slås ut på kollektivet av skattebetalare, eller för kommunernas del fördelas på ett försäkringskollektiv genom kommunansvarsförsäkringen. Preventivt kan ett skadeståndsansvar vara ett bra medel att komma tillrätta med brister i den offentliga verksamheten. Det ligger nära till hands att hänvisa till att ett sådant skärpt ansvar blir en belastning för statens och kommunernas finanser.¹⁰⁵ Bengtsson anser inte denna invändning vara särskilt vägande. Enligt Bengtsson skulle inte ens ett strikt ansvar för oriktiga åtgärder från det allmännas sida på ett märkbart sätt påverka skatterna, och även om så vore fallet skulle troligtvis de skattskyldiga bära en obetydlig skattehöjning för sådana ändamål.¹⁰⁶

Om vi gör en liten avstickare och ser hur det skulle bli om man ålade kommunerna strikt ansvar så kan rättsekonomiska skäl för strikt ansvar formuleras som att varje verksamhet bör bära sina kostnader. Det strikta ansvaret skulle tvinga innehavaren av en verksamhet att lägga sig på rätt aktivitetsnivå, och därmed inte eftersträva den optimala vinst som vore möjlig vid en högre nivå där dock skador övervältras på allmänheten.¹⁰⁷ Här är svagheten med det strikta ansvaret, nämligen att skolan ju finansieras av allmänheten genom skattemedel, vilket skulle leda till en ekonomisk förlust för skattebetalarna, det vill säga allmänheten. Men samtidigt görs det gällande att ett strikt ansvar bidrar till optimal skadeprevention; den som utövar verksamheten måste vara extra försiktig

¹⁰⁵ Ds 1989:12, s. 17-19.

¹⁰⁶ SvJT 1988 s. 610, s. 615.

¹⁰⁷ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 262.

eftersom det inte är möjligt att urskulda sig med att normal aktsamhet iakttagits.¹⁰⁸

Culpaansvaret kombineras med ett gränskriterium, den s.k. adekvansen. Vid strikt ansvar förordas istället för adekvans en begränsning till den typiska faran.¹⁰⁹ Vanligast är att man förknippar strikt ansvar med miljöfarlig verksamhet eller verksamhet som är fysiskt farlig.

Om man ser till situationen i skolan idag och det ökade antalet fall av mobbning och att elever idag mår allt sämre så ställer jag mig frågan om det inte kan uttryckas som att mobbning och elevers ohälsa kommer bli en typisk fara med skolverksamheten.

I fråga om brister i offentlig kontroll framstår det som rimligt, att var och en som denna kontroll avser att skydda också får kräva skadestånd när skyddet slår fel. Detta kan ses som en direkt tillämpning av principen om skyddat intresse.¹¹⁰

Nackdelen med pulverisering av skadestånd är att den tänkta effekten på ett sätt uteblir. Om nu kommunen kan slå ut sitt skadestånd på allmänheten, så får vi alla betala för att kommunen anses ha brustit i sina åligganden och förpliktelser den har som huvudman för skolan. Denna aspekt togs upp i en artikel i SvJT¹¹¹ där det redan 1989 konstaterades att skadeståndsansvar kan drabba en kommun för myndighetsutövning inom socialtjänsten, inom skolväsendet och inom förmyndarskapsväsendet, men att skadeståndsansvar sällan aktualiserats inom dessa områden. En rimlig hypotes är att medborgarna inte varit medvetna om sina möjligheter att väcka skadeståndstalan. Vidare hävdas i artikeln att skadeståndsregelns utformning är en politisk fråga i den meningen att det bland annat rör sig om en fråga om det allmännas resurser. I vilken utsträckning skall medborgarna kollektivt genom skatt betala för enskildas förluster?¹¹² Författarna av artikeln hänvisar till Bengtsson¹¹³ och hans förhoppning att kommunerna skall lösa ett vidgat skadeståndsansvar försäkringsvägen. Denna väg anses vara principiellt tänkbar men dess framkomlighet i praktiken ifrågasätts. Allmänt sett finns en tendens att reducera försäkringsskyddet och att höja premierna. Indirekt råder knappast någon tvekan om att ett vidgat ansvar åtminstone för den lilla kommunen kan leda till ökad kommunalskatt, eller att man får pruta på någon annan verksamhet som inte är myndighetsutövning.¹¹⁴

Jag tycker det finns anledning att vara kritisk även till denna lösning som isåfall gynnar den skadelidande. Hur väl vill samhällsmedborgarna den som lidit skada? Det går alltid bra att säga att man vill att en skadelidande skall få ersättning så länge det inte drabbar en själv. Skulle det nu bli så att

¹⁰⁸ Andersson Håkan, Skyddsändamål och adekvans, s. 262.

¹⁰⁹ A.a., s. 263.

¹¹⁰ SOU 1993:55, s. 237.

¹¹¹ SvJT 1989 s. 336.

¹¹² SvJT 1989 s. 336, s. 337. Annika Gustafsson och Curt Riberdahl

¹¹³ SvJT 1988 s. 610.

¹¹⁴ SvJT 1989 s.336, s. 338.

skatten blir högre, även om det rör sig om en lite höjning, så kanske röster höjs i protest.

8 Sammanfattande slutsatser

8.1 NJA 2001 s.755

Att bevisa att det föreligger adekvat kausalitet mellan den uppkomna skadan och mobbningen är inte en omöjlig uppgift, särskilt inte om det förekommit fysisk misshandel. Har den mobbade haft mycket kontakt med läkare och psykologer i skolan så kan man höra deras utlåtanden. Det svåra är att visa att skadan uppkommit på grund av skolans försumlighet. Ännu svårare blir det när det inte finns någon dokumenterad person- eller sakskada, som i NJA 2001 s. 755 där J.R ville ha ersättning för ren förmögenhetsskada utan någon primärskada.

Påpekas bör att fallet med J.R är lite av ett undantagsfall just på grund av att det inte fanns några dokumenterade person eller sakskador. Vid fall där det finns synliga och dokumenterade skador råder det inga problem med att ha dessa skador som grund för skadestånd.

Som vi kunde läsa i tingsrättens domskäl så krävs för att kommunen skall vara skadeståndsskyldig enligt 3 kap 2 § p. 1 SkL, förutom en skada, också att kommunen gjort sig skyldig till fel eller försummelse. Det intressanta i detta fall är att tingsrätten fann kommunen vara försumlig, på den grunden att skolan inte bara misslyckades med att stoppa mobbningen av J.R utan rentav, genom de åtgärder som vidtogs inledningsvis, ha förstärkt mobbningen.

Hovrätt och HD gick istället på linjen att kommunen, genom skolan, gjort vad som rimligen kunde begäras av den och gick inte ens in på någon skade- eller kausalitetsbedömning som tingsrätten gjorde, detta för att hovrätt och HD ansåg att J.R inte tillräckligt tydligt visat att hon drabbats av en skada. Alla tre instanser bekräftar dock att J.R varit utsatt för kränkande behandling, men att skadorna J.R led av denna behandling inte var så pass tydliga att de kunde ligga till grund för skadestånd.

Enda utvägen för J.R var att åberopa 3 kap 2 § p. 1 SkL och yrka ersättning för ren förmögenhetsskada vid myndighetsutövning ifall, som nu var fallet, det inte förelåg någon person- eller sakskada. Men denna väg ledde inte till någon framgång för J.R. Visserligen fann domstolarna att det var möjligt att åberopa 3 kap 2 § p. 1 SkL och att kommunen i detta fall kunde ses som myndighetsutövare, men att den inte gjort sig skyldig till fel eller försummelse.

Det känns lite som att tingsrätten gick på andrahands grunden och fick det till att kommunen varit försumlig för att J.R skulle få lite ersättning. Hon fick ju inte sitt yrkade belopp på grund av svårighet att bevisa skada, utan det dömdes ut ungefär en sjättedel.

Hade J.R istället gått på 2 kap 1 och 4 §§ SkL, under förutsättning att det förelegat en person eller sakskada, och försökt få de som mobbade henne ansvariga, dvs. ansvar för eget vållande, hade hon förmodligen inte kunnat

få något högt skadestånd då barnets eventuella ansvarsförsäkring inte täcker uppsåtliga brott vilket jag tycker mobbning är. Detta gäller dock barn över 12 år. Vad gäller barn under 12 år som uppsåtligen orsakar en skada träder ju ansvarsförsäkringen in som vanligt.

8.2 Skadestånd vid mobbning

För att få ersättning för ren förmögenhetsskada enligt 2 kap 2 § SkL krävs att skadan vållats genom brott. Detta är skillnaden mellan ansvar för ren förmögenhetsskada enligt 2 kap 2 § SkL, och vad som gäller om man tillämpar 3 kap. 2 § p. 1 SkL där förmögenhetsskadan istället skall ha vållats genom fel eller försummelse. Ansvaret går alltså längre vid tillämpning av 3 kap. 2 § p. 1 SkL.

Nu såg vi att elever kunde jämföras med arbetstagare vilket innebär att 3 kap 1 § SkL kan tillämpas även på dem och det leder till att kommunen som arbetsgivare kan bli ansvarig för skador elever vållar. Kommunen ansvarar då för annans vållande. Men för att detta skall bli fallet måste det finnas en arbetstagare att göra ansvarig, dvs. någon måste ha orsakat en påvisbar skada.

Enda gången en arbetstagare hålls ansvarig för skada orsakad i tjänsten är när det föreligger synnerliga skäl, 4 kap 1 § SkL. Men jag ställer mig frågan vad man skulle vinna på att göra skolpersonalen personligt ansvariga, förmodligen skulle inte heller dem ha råd med det skadestånd den mobbade yrkar, om deras ansvarsförsäkring inte gäller, som ju är fallet vid uppsåtliga brott. Principen som gäller i skadeståndshänseende är att man får gå på den som bäst kan bära kostnaderna och i detta fall är det kommunen.

Den mobbade skall få upprättelse och ersättning för alla utgifter och men man lidit av mobbningen, men jag tror också att man måste vara försiktig med skadestånd vid ren förmögenhetsskada. För att uttrycka mig grovt så skulle man kunna tänka sig att det plötsligt "lönar" sig att bli mobbad. Jag väljer mig att uttrycka mig så här grovt just för att få en reaktion och ifrågasätta.

8.3 Det förebyggande arbetet mot mobbning

När det i skollagen föreskrivs att mobbning aktivt skall bekämpas så tycker jag att detta stadgande blir innehållslöst om domstolarna sedan säger att det inte kan krävas mer av kommunen, skolan, än vad som rimligen kan begäras. Det är ju just uttrycket "som rimligen kan begäras" som aktivitetskravet i skollagen avser. Att vara aktiv och bekämpa mobbning borde väl vara något som rimligen kan begäras av skolan och dess personal. Att aktivt bekämpa borde ju innebära den egentligen omöjliga uppgiften att få mobbningen att helt upphöra.

Det svåra blir som sagt att i culpabedömningen konstatera att skolan mycket väl skulle och hade kunnat handla på ett annat sätt, och att detta sätt med vetskap skulle lett till att mobbningen upphörde.

Detta är ju omöjligt att veta. Det går inte att se in i framtiden och inte heller göra om något som redan gjorts. Alltså måste det någon gång konstateras att skolan gjort vad den kunnat. Detta talas det ju mycket om i fallet med J.R, men hon hävdar ju att skolan skulle gjort mer och använt andra metoder.

Idag finns det lagar, förordningar, läroplaner, skolplaner och handlingsplaner som skolorna skall följa. Att skolpersonalen med tiden blir mer erfaren och vet hur de skall reagera och vilka metoder som skall användas råder det väl ingen tvekan om. Skall skolan och kommunen straffas för något som de inte hade kunskap eller vetskap om?

Uppsatsen har gett svaret att det i dagsläget inte kan hållas kommunen till last att den skulle gjort mer eller på annat sätt, utan den har att utgå från de omständigheter som råder vid den aktuella tidpunkten.

Skadestånd skall ju inte finnas som ett slags botemedel mot mobbningen utan skadeståndsansvaret skall endast vara en indikation på att det är det förebyggande arbetet i skolorna som är det primära arbetet.

För att detta förebyggande arbete skulle bli framgångsrikt tror jag att man måste lägga ett större ansvar på skolpersonal och då främst rektorn, som skall se till att den övriga personalen är välutbildad och hålls uppdaterad om nya metoder för att motverka kränkande behandling i skolan.

Samarbete med hemmet tycker jag är en självklarhet. Även om elever vistas en stor del av sina dagar i skolan så får de många intrycket från hemmet också, från syskon och föräldrar och det hjälper då inte om skolan har en effektiv arbetsmetod när eleven sedan kommer hem och får höra annat.

Eftersom elever spenderar så stor del av sin tid i skolan så tycker jag att det kan ställas höga krav på att skolan skall vara en plats dit eleverna kan gå utan att behöva känna sig rädda eller hotade.

När mobbningen uttrycker sig fysiskt så råder det ingen tvekan om att den mobbade har blivit kränkt, det är synliga skador. Det svåra är när mobbningen är psykisk, det vill säga utfrysning, förolämpningar och annat som inte direkt kan ses av en utomstående. Det är oftast då som mobbningen är som hårdast för offret, ord kan såra mycket mer än slag.

I dessa fall är det viktigt att ha kompetenta kuratorer och psykologer på skolan som kan hjälpa den mobbade, speciellt om denne självmant söker hjälp. För att överhuvudtaget upptäcka att sådan muntlig kränkning förekommer bör det finnas allt fler lärare, kamratstödjare och övrig personal i elevernas dagliga miljö, det vill säga även på raster och i skolmatsalen.

8.4 Det nya lagförslaget

Hur stor roll det nya lagförslaget som lagts fram av Bertil Bengtsson, och som med all sannolikhet kommer antas, kommer få vet vi inte med säkerhet. Jag tror inte det kommer bli så stor skillnad mot vad det är idag i skolorna, då det redan i NJA 2001 s. 755 konstaterats att skolan skall göra vad som

rimligen kan begäras av den. Har skolan agerat och tagit problemet med mobbning på allvar kan uppenbarligen inte krävas att mobbningen också skall upphöra.

Lösningen på mobbningsproblematiken är inte att underlätta för de mobbade att få skadestånd. Då är ju skadan redan skedd. Det är själva mobbningen som skall motverkas.

Som jag redan nämnt flera gånger i uppsatsen måste alla resurser läggas på utbildad personal och framförallt mer personal i skolorna. Detta är dock det stora hindret då de flesta kommuners finanser inte tillåter det.

Det bör observeras att det allt hårdare klimatet i samhället även kommer till uttryck i skolorna vilket gör det mycket svårt för skolorna att få mobbning och annan kränkande behandling att helt upphöra.

Vad den omvända bevisbördan främst kommer yttra sig i är förmodligen att det i alla kommuner kommer finnas en tydlig dokumentation över vilka åtgärder som vidtagits vid uppmärksammade fall av mobbning.

Denna dokumentation kommer då finnas sammanställd och lättillgänglig vid en eventuell rättegång. Domstolarna avgör bland annat utifrån denna dokumentation om skolan gjort allt de kunnat för att få mobbningen att upphöra.

Skulle nu införandet av presumtionsansvar i kombination med den omvända bevisbördan och att mobbningen uppmärksammas så mycket i media, få kommunerna att göra allt som står i deras makt för att förebygga mobbning och lägga mer pengar på lärare som är utbildade i hur man motverkar förekomsten av mobbning och kränkande behandling, då tycker jag att detta lagförslag fyller en viktig funktion.

Litteraturförteckning

Offentligt tryck:

- AFS 1980:14 *Psykiska och sociala aspekter på arbetsmiljön.*
- AFS 1993:17 *Om kränkande särbehandling i arbetslivet.*
- Ds 1989:12 *Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen.*
- Proposition 1972:5 *Skadeståndslag mm.*
- Proposition 1997/98:6 *Förskoleklass och andra skollagsfrågor.*
- Proposition 1990/91:18 *Om ansvaret för skolan.*
- Proposition 1992/93:220 *En ny läroplan för grundskolan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan.*
- SOU 1993:55 *Det allmännas skadeståndsansvar.*
- SOU 1997:121 *Om skola i en ny tid.*
- .SOU 2002:121 *Skollag för kvalitet och likvärdighet.*

Litteratur:

- Ahlberg Kerstin *Ansvar och aktsamhet i arbetsmiljön*, Stockholm 1994.
- Andersson Håkan *Skyddsändamål och adekvans – om skadeståndsansvarets gränser*, Uppsala 1993.
- Bengtsson Bertil *Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen*, 2:a uppl., Stockholm 1999.
- Bengtsson Bertil *Skadeståndsrätt – några huvudlinjer*, Stockholm 1994.
- Bengtsson Bertil *Skadestånd vid myndighetsutövning 1*, Lund 1976.
- Dufwa Bill W. *Flera skadeståndsskyldiga*, Band 2, Stockholm 1993.
- Hellner Jan *Försäkringsrätt*, 2:a uppl., Stockholm 1965.

- Hellner Jan,
Johansson Svante *Skadeståndsrätt, 6:e uppl., Stockholm 2002.*
- Karlgren Hjalmar *Skadeståndsrätt, 5:e uppl., Stockholm 1972.*
- Ljungström Karl *Mobbning i skolan – ett kompendium om mobbning samt om mobbningsbehandling enligt Farstamodellen.*
- Strömbäck Erland *Ansvar och försäkring – i skola hem och på fritid, 3:e uppl., Stockholm 2000.*

Artiklar:

- Bengtsson Bertil *Skärpt ansvar för oriktiga myndighetsåtgärder?
SvJT 1988 s. 610.*
- Gustafsson Annika
Riberdahl Curt *Vad händer om kommunernas skadeståndsansvar skärps?
SvJT 1989 s. 336.*
- Kruse Vinding *Preventionen i ersättningsrätten – finns den?
(Debattartikel. Övriga författare: Wennberg,
Dufwa, Conradi, Bengtsson, Roos, Ramberg).
SvJT 1987 s. 411.*
- Schultz Mårten *Om skadestånd vid mobbning.
JT 2001-02 s. 912.*

Internetadresser:

www.algonet.se/~fmm1/	Föreningen mot mobbning.
www.av.se	Arbetsmiljöverket.
www.bo.se	Barnombudsmannen.
www.bris.se	Barnens rätt i samhället.
www.friends.se	Friends
www.jo.se	Justitieombudsmannen.
www.leymann.se	Mobbing-Encyklopedia, Heinz
Leymann.
www.skolverket.se	Skolverket.

Övrigt:

Fråga via mail besvarad av Helena Olivestam Torold, vik. undervisningsråd på skolverket.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1976 s. 458

NJA 1978 s. 281

NJA 1984 s. 764

NJA 1985 s. 75

NJA 1987 s. 954

NJA 1990 s. 231

NJA 1991 s. 138

NJA 2001 s. 755

Justitieombudsmannens beslut

JO Dnr 1831/73